

The logo for BI (Bibliotek og Informasjon) is displayed in white, bold, sans-serif capital letters within a white square border on a dark blue background.

BI

Working Paper Series 5/03

REISEBREV FRA AMERIKA

Arne Jon Isachsen
CME/BI
December 2003

The logo for CME (Centre for Monetary Economics) features the letters 'CME' in white, bold, sans-serif capital letters inside a dark blue circle, which is itself centered within a larger, light grey circle.

CME

Centre for Monetary Economics,
BI Norwegian School of Management

REISEBREV FRA AMERIKA

av

Arne Jon Isachsen

FORORD.....	3
REISEN	5
CLINTON	7
ISABEL	11
GETTYSBURG	17
HARVARD	25
ANNAPOLIS	33
WASHINGTON DC.....	39

FORORD

Dette arbeidet er et foresøk på å forstå – ikke et forsøk på å mene. Det er ikke alltid så lett. Peker ikke alle skilsmisser rundt oss – og med oss – i retning av at vi er flinkere til å mene enn til å forstå?

Om forutinntatthet og egne meninger likevel lurer seg med – det ville være rart om så ikke skjer - har jeg prøvde å la tingene komme Amerika til gode. Ikke fordi jeg heier på Amerika eller vil forsvare landet. Men fordi det å stille seg på amerikanernes side, ha en positiv grunnholdning til land og folk, gjør det lettere å fange opp hvordan de amerikanere jeg møter forstår seg selv, sitt land og verden rundt.

Hva som nå følger er en samling av inntrykk, formidlet i en muntlig form. Det er intet vitenskapelig arbeid. Men dermed er det ikke sagt at det ikke kan gi innsikt og danne grunnlag for egne refleksjoner.

REISEN

Mandag 15. september – to dager før jeg fyller 58 år – sitter jeg med kaffe og notatblokk på Gardermoen. Er ute i god tid denne formiddagen – over en time til flyet går. Gleder meg til en skitur til Løvlia før jul. Ski er en flott form for sport. Jogging er bønn trist. Treningsstudioer med vekter og slikt la jeg bak meg for noen år siden. Nei, svømming, sykling og skigåing, det er tingen. Neppe noe tilbud å snakke om av dette i Washington DC de vel fem ukene jeg skal være der. Desto mer grunn til å glede seg til den første skituren til Løvlia når jeg kommer hjem – selv om det skal noe til at den kan finne sted før ute i desember måned.

Fredag 17. oktober og min siste fredag i Washington DC for denne gang. Har vært oppe halve natten for å se baseball-kampen mellom The New York Yankees' og Boston's Red Sox. Det stod 5-5 etter de ni regulære omgangene, og ekstraomganger måtte til før vinneren endelig var klar.

En svær bamse av en afroamerikaner kjører meg til Dulles-flyplassen. Han er dårlig til beins så jeg lempet koffertene. Har med meg nesten dobbelt så mange kilo tilbake til Norge. Bøker – tunge av kunnskap og tunge i vekt. Og presanger til dem der hjemme.

Hva har jeg observert? Hva har jeg lært? Hva ser jeg annerledes på nå enn da jeg ankom Amerika for vel fem uker siden?

Det er enormt mye større forskjeller i USA rent politisk enn hva vi er vant med i Norge. I det store og hele har norske politikere en sams oppfatning av hvordan det gode samfunn ser ut. Jo da, det er forskjeller mellom Kristin Halvorsen og Carl I. Hagen. Hun vil ha mer tjenester produsert og levert av det offentlige. Han vil ha billigere brennvin. Men forskjellene er ikke store. Og verdiene er langt på vei de samme. Hva går debatten da på? I hovedsak på virkemidlene – hva skal til for at alle skal ha det bra?

I Amerika er debatten ganske annerledes spenstig og fargerik. Det er to grunner for dette. For det første fordi det i USA er genuint ulike syn på hvordan samfunnet bør være. Med bare to partier i den løpende debatten, er det nødvendig med romslighet innen dem. Denne romsligheten innebærer at man ikke alltid stemmer etter partigrensener. Det gjør debatter og avstemninger mer spennende.

Høyresiden i Det republikanske parti er så langt til høyre at en vanlig nordmann vil ha problem med å se så langt, dvs. vanskelig kan fatte de synsmåter og verdier man her finner. Nesten rart å tenke på at Abraham Lincoln – som fikk avskaffet slaveriet og som stod på de svakes side – var republikaner.

En moderat amerikansk demokrat er ikke ulik en norsk arbeiderpartivelger. En liberal demokrat derimot vil ofte har mer populistiske standpunkter og således trives bedre i Fremskrittspartiet, om han nå skulle flytte til Norge.

Den andre grunnen til at den politiske debatten i USA er mer kraftfull og engasjerende enn i Norge, skyldes de forpliktelser og muligheter som ligger i det å være verdens eneste gjenværende stormakt. USA må *ta stilling til* ting som vi kan nøye oss med å *synse om*. Ikke dermed sagt at vi ikke skal mene noe om internasjonal politikk. Det er all grunn til å sette seg nøye inn i saker og ting og å ha velbegrunnede oppfatninger om hva som er rett og galt; lurt og dumt; hensiktsmessig og ødeleggende – alt i lys av hvordan du synes verden bør være. Men det er noe ganske annet å skulle fatte beslutninger og å følge opp disse beslutningene i konkrete handlinger. Bemerk at det ikke å handle også er en beslutning. Om vi ser bort fra et mislykket commandoraid i april 1980, var ingen handling den strategien president Carter valgte under Iran-krisen i 1979-80, der et femtitalls amerikanere ble holdt som gisler på ambassaden i Teheran i over ett år.

Hva mer har jeg observert? Jo, at Amerika er fint for de flinke. Forholdene legges til rette for eliten på en ganske annen måte her enn i Norge. Hvorvidt det er bra eller dårlig er et verdispørsmål som ulike mennesker vil ha ulik oppfatning om. Men at et slikt system trekker til seg de flinkeste, og får mye ut av dem, tror jeg ikke kan bestrides.

Amerika er også en ”melting pot”. I dette landet er det lett å være både nordmann og amerikaner; både vietnameser og amerikaner; både inder og amerikaner; både xxxxx og amerikaner. Folk kan beholde sin nasjonale eller opprinnelige tilhørighet og samtidig ta opp i seg – og bli tatt opp i – den amerikanske kulturen. Hvor lett er det å være både pakistaner og nordmann? Om man er født og oppvokst i Asia eller Afrika og skal finne seg et nytt fedreland i den vestlige verden, er det lett å forstå at man velger USA fremfor et land i Europa.

Ankommer flyplassen tre timer før avgang – som jeg har fått beskjed om. Helt unødvendig, viser det seg. Kontrollen er meget omstendelig, men går adskillig raskere enn forrige gang jeg var her – knappe tre uker etter terrorangrepet den 11. september 2001. I sikkerhetskontrollen vies den stor dobbeltposen med kjøkkenutstyr, skittentøy og et par nye skjorter spesiell oppmerksomhet. Her må der pakkes ut. Med ett skjønner jeg tegningen. Kjøkkenkniv som jeg skal ha til å skrelle epler med! Eller skulle ha. Den ble igjen på Dulles International Airport.

CLINTON

Det var stor stemning da president Bill Clinton besøkte Norge i november 1999. Statsminister Kjell Magne Bondevik uttalte at dette var noe av det gjeveste han hadde vært med på. Og Clinton ”reached out” til folk langs ruten, svippet innom elegante Pascal restaurant på Drammensveien for en uformell kaffe, og sjarmerte alle helt i senk.

Spør jeg en amerikaner her i Washington D.C. om hva hun føler for USAs toogførtiende president, er det godt mulig at hun vil riste litt på seg, omtrent slik jeg gjør en kald vintermorgen hjemme i Oslo, på vei de tyve-tredve skrittene til postkassen, i slåbrok, for å hente morgenavisen. Mens min kroppslige atferd er betinget av vind og kulde som kommer utenfra, vil hennes være en funksjon av indre rørelser.

Hva kommer det av, undrer jeg meg, at mange amerikanere har så dårlig bilde av sin forrige president når vårt bilde er så godt? Amerikanere er opptatt av – og forbannet over – hvordan Bill Clinton oppførte seg som privatperson. En glitrende politiker – kanskje den beste USA hadde i det tyvende århundre -, som Steve, en solid republikaner, sa til meg. Men uetterrettelig og simpel – uten moral - på helt vesentlige områder i sitt privatliv.

Vi legger vekt på det første – og husker Clinton som en stor politiker. *De* – amerikanere flest – kan ikke komme over at mannen som i åtte år bekledd nasjonen høyeste embete, var en løgner og sjarlatan i sitt privatliv.

La oss først se nærmere på *vår* persepsjon av Bill Clinton. Han snakket så vi forstod det. Han lyttet så vi så det. Og han ledet Amerika gjennom en periode med stor fremgang på mange områder:

- Bill Clinton var president i en lengre økonomisk oppgangsperiode for USA enn noen president før ham – over hundre måneder med uavbrutt vekst. Under sterk motstand fra Kongressen presset han gjennom frihandelsavtale med Mexico og Canada (NAFTA) og sørget for at Kina kom med i verdens handelsorganisasjon (WTO). Under Clinton ble det over 20 millioner flere arbeidsplasser i USA.
- Mens Bush senior gikk fra borde med et underskudd på statsbudsjettet på nærmere 300 milliarder dollar, overlot Clinton presidentembedet til Bush junior med et nesten like stort overskudd. (For det fiskale året som gikk ut 30. september 2003, ble det ny rekord; et underskuddet på om lag 375 milliarder dollar.)
- Under Clinton gikk skattene for de rike opp, og inntektsforskjellene sluttet å øke. Sosiale tiltak trakk i samme retning. Personer som levde på velferd ble redusert med 60%, fra over 14 millioner til under seks millioner.
- Clintons bidrag til fredsprosessen i Nord-Irland er uomtvistelig. I Kosovo tok han, i samarbeid med NATO, tak i utfordringene og fikk FNs velsignelse etterpå.

Av de rufsete tingene på hjemmefronten, som mange *amerikanere* ikke har så lett for å glemme – og enda mindre evne til å tilgi – kan nevnes fire:

- Whitewater-saken, som i utgangspunktet hadde med Hillary Clinton å gjøre, og som dreier seg om tvilsomme investeringer i fast eiendom. Senator John Kerry (som er med i kampen om å bli demokratenes presidentkandidat) kaller i den forbindelse Bill Clinton for en ”usedvanlig god løgner”. Men rettsapparatet – etter å ha brukt millioner av dollar på å prøve å finne noe ved disse transaksjonene som Bill og Hillary kunne settes fast for – gir til slutt opp. Her et intet ulovlig å sette fingeren på.
- Bill Clintons oppførsel overfor Monica Lewinsky, en knapt tyve år gammel jente som jobber som frivillig i Det hvite hus. Presidentens øyne faller på henne, og Monicas øyne på ham. Søt musikk oppstår. En grad av intimitet, som de fleste vil betegne som sex, utvikler seg. Forholdet varer ved i over et år. Dette er alvorlig nok. Men krise blir det først når presidenten lyver om det, først for sin familie og sine medarbeidere, og dernest for hele det amerikanske folk, på TV.
- Sin siste fulle arbeidsdag som president, den 19. januar 2001, inngår Bill Clinton en avtale med myndighetene der han erkjenner å ha brutt regler for ”professional conduct” i sitt vitnemål i Paula Jones saken – en sak han tidligere hadde gjort opp med Ms. Jones ved å betale 850,000 dollar, som kompensasjon for utilbørlige seksuelle tilnærmelser. Videre aksepterer den utgående presidenten at han mister retten til å praktisere som advokat i Arkansas i fem år og en bot på 25,000 dollar.
- Dagen etter, rett før presidentembetet går over til George W. Bush, benytter Clinton sin mulighet til å gi amnesti til ikke mindre enn 140 personer - uten klarering med justisdepartementet. Mr. Marc Rich som hadde bidratt med store penger til Clintons kampanje, hører med blant de utvalgte. ”Herr Rik” som pga. skattefusker og andre ulovligheter hadde flyktet fra USA, kan trygt komme hjem igjen. Tidligere president Jimmy Carter hadde følgende å si om denne saken: ”I don’t think there is any doubt that some of the factors in his [Clintons] pardon [of Marc Rich] were attributable to his large gifts. In my opinion, that was disgraceful.”

”If he is not a perfect ass what kind of an ass is he?”, heter det et sted i humoristen P.G. Wodehouses festlige bok *The Adventures of Sally*. Noe tilsvarende synes *amerikanere* å mene om Bill Clinton, nasjonens president fra 1993 til 2001, hva slags drittsekk var han?

Jukser med skatter. Lar skurker gå fri. Er uærlig i forretningslivet. Har en uhemmet appetitt på damer. Lyver om alt – bare det tjener hans egen sak. Og denne mannen har vært forbilde for vårt folk og for våre barn! ”What a disgrace!”

Vi – på vår side av Atlanterhavet – tenker: Vel, vel denne listen over Clintons mer eller mindre private saker er ikke særlig meriterende. Men alt er jo relativt. Hvordan kommer Clinton ut sammenlignet med andre? Hva med John F. Kennedy – hans innsats på

damefronten var visst heller ikke noe å kimse av. Men det var det ingen som maste med den gang, tidlig på 1960-tallet. For ikke å snakke om Joseph – eller Joe -, faren hans.

Jo, la oss snakke om ham. Han tok med seg elskerinner hjem til middag, som medlemmer av husholdningen. Forholdet til skuespillerinnen Gloria Swanson sent på 1920-tallet holdt på å velte ekteskapet. Fordi det ble allment kjent, selv om "... Joe had taken precautions to ensure that the affair was never so obvious that Rose [hans kone] would be unable to deny its existence to herself and others", som Robert Dallek¹ skriver i sin ferske biografi om JFK.

Og president Mitterand i Frankrike hadde både elskerinne og datter med henne, uten at dette ødela hans rennome – kanskje snarere tvert imot. Tilbake til Kennedy, pengene som faren hadde samlet opp, og som kom godt med i kampen for å bli president, lå det ikke en del mafia-lignende transaksjoner bak disse?

Og når det kommer til stykket, at Clinton var "helleuva politician" er noe også hans argeste motstandere må innrømme. Og det er vel i første rekke som politiker han skal vurderes? Ja, og her gjør Clinton det godt. I en reportasje i avisen USA Today i mai 2003, under tittelen "Respect for Clinton rebounds among Americans", står bl.a. følgende å lese: "Bill Clinton now ranks as this nation's third best chief executive (bak Lincoln og Kennedy), according to a recent CNN/USA TODAY/Gallup poll".

Men som forbilde og rollemodell er det mange som har intenst mye i mot USAs forrige president. I en samtale med administrerende direktør for et ikke ubetydelig selskap uttalte vedkommende at skandalene i Enron, WorldCom etc. var Clintons skyld. Gjennom sin snuskete atferd, uten snev av moralske anfektelser, ble det fritt frem for andre å gjøre likedan – til uhemmet å mele sin egen kake. Jeg trodde ørene mine skulle falle av! Hvor blir det av det personlige ansvaret og den enkeltes integritet, undrer jeg. For direktøren mente det hun sa, helt alvorlig.

Ja vel, Clintons oppførsel som privatperson var ikke en amerikanske president verdig. Ikke verdig en vanlig amerikaner – eller nordmann for den saks skyld – heller. Likevel, den voldsomme aggresjonen - og blant mange hatefulle holdningen – til denne mannen, synes jeg er vanskelig å forstå. Etter å ha lest *The American Dream* av Jim Cullen, utkommet i år – aner jeg konturene av et svar.

Bill Clinton er inkarnasjonen av Den amerikanske drømmen – den fattige og farløse gutten som ved egne krefter når helt til topps. Men som i siste omgang svikter drømmen og derved bedrar oss alle.

På det ytre plan er ikke parallellen til Abraham Lincoln vanskelig å se. Begge kom fra enkle kår. Clinton var farløs – Lincoln var morløs. Begge ble valgt med under halvparten av stemmene – Lincoln fikk 40% i 1860, med fire kandidater å velge blant; Clinton fikk

---

¹ Robert Dallek (2003), *An unfinished life. John F. Kennedy 1917-1963*, Little, Brown and Company, New York.

43% i 1992, med tre kandidater (Ross Perot som uavhengig, du husker han?). Begge hadde sin advokatpraksis å falle tilbake på.

På det indre – eller det private, moralske planet – er det forskjellene, snarere enn likhetene, som springer en i øynene. Allerede som 23-åring, i sitt første (men mislykkede) forsøk på å bli valgt til et politisk verv, sier Lincoln:

”Every man is said to have his peculiar motivation. Whether that is true or not, I can say for one that I have no other so great as that of being truly esteemed of my fellow men.”

Denne ambisjonen innfridde Lincoln til fulle. Knappt noen annen amerikansk president – eller amerikaner overhodet (kanskje med unntak av Benjamin Franklin) – nyter mer respekt og ærefrykt enn nettopp Abraham Lincoln. Han levde ut sin American Dream på det ytre plan, uten å bli korrumpert på det indre. Clinton derimot fremstår som en uren spiller med en grumsete moral.

Den puritanske arven fra det 17. århundre hører med i historien om Den amerikanske drømmen. ”Vi kan kalle dere Puritanere”, skrev en engelsk prest en gang tidlig på 16. hundretallet, ”ikke fordi dere er renere enn andre mennesker .... men fordi dere tror dere er det.” I et samfunn der puritanisme er noe man bekjenner seg til – som nasjon om enn ikke på egne vegne – er den personlige moralen til landets fremst mann ikke lenger en privatsak. Det gjør det så vanskelig – for mange helt umulig – å gi Bill Clinton den tilgivelsen han i siste omgang ba det amerikanske folk om – på TV.

ISABEL

Hun kom tre dager etter meg. Natt til fredag 19. september feide orkanen Isabel gjennom Washington DC. Oppryddingsjobben som deretter måtte gjøres, tok tid. Lettere ble det ikke ved at strømmen gikk – og ble borte i fem dager. Nå vil jeg felle ned på papiret noen erfaringer med Isabel, både egne og andres. Men først noen tildragelser av annen karakter før vi blir tatt av vinden.

I

Den 17. september klokken åtte om morgenen er det seminar på Brookings. Temaet er Doha-runden, dvs. liberalisering av verdenshandelen innen rammen av WTO (World Trade Organization). Blant temaene på dagsorden i Doha-runden er ”Transparency in government procurement”. Hva menes? Jo, dette er den diplomatisk korrekte måten å si at vi må ta kampen mot korrupsjon på alvor. Men hvor alvorlig er korrupsjon? Og hva slags former for korrupsjon har vi?

I et seminar på American Enterprise Institute noen dager senere stilles spørsmålet om hvorfor så mange utenlandske foretak etablerer seg i Kina, når alle vet at intet land i verden har mer korrupsjon. Og hvorfor kommer ikke bedrifter til Russland, hvor korrupsjon er mindre utbredt? Svaret er enkelt. I Kina er korrupsjonen *forutsigbar*, dvs. har du betalt, så har du betalt, og ferdig med det. Virker som en form for skatt, som i hovedsak kommer kadrene i kommunistpartiet til gode. I Russland derimot er korrupsjonen *uforutsigbar*. Du betaler til A, men rett etterpå kommer B og skal ha sitt. Med en revolver dårlig skjult under frakken blir din betalingsvillighet til B stor. Men investeringslysten synker.

Et annet tema i Doha-runden er landbruk. At USA – og enda mer Europa – reduserer sine enorme overføringer til landbruket, er et klart og forståelig handelspolitisk krav fra u-landenes side. Men USA vil ikke ”give something for nothing”. Hva kan amerikanerne få igjen for innrømmelser på dette punktet? Innlederen – en advokat – legger til at ”something for nothing” kan være rimelig på moralsk grunnlag – men ikke på realpolitisk. Han utviser også en ydmykhet som jeg ikke ellers forbinder med amerikanere generelt eller med akademikere mer spesielt: ”I am prepared to change my mind after having heard the other speakers.”

Innleder nummer to, Gary Hufbauer ved Institute for International Economics (rett over gaten for Brookings), mener at USA i større grad vil gå inn for bilaterale avtaler. Små skritt over et bredt felt av temaer. USAs ønske om å forhandle bilateralt har sammenheng med landets status som noe i retning av et imperium. Da kan det tillate seg - også på det handelspolitiske området - å gå utenom internasjonale organisasjoner.

Det faktum at det nå er om lag tre millioner færre jobber i USA enn for tre år siden – den verste utviklingen på arbeidsmarkedet siden president Hoovers tid - har betydning for hva USA kan tilby. Inntrykket av at India rapper ”white collar jobs” og Kina ”blue collar jobs” fra amerikanere, gjør ikke situasjonen lettere.

II

Tilbake til Isabel. I dagene før hun kom, var mediene intenst fokusert på orkanen. Værvarslingen traff godt i sine prognoser – både *når* Isabel kom, *hvor* hun kom, og *hvor sterk* hun var, kanskje med en liten overdrivelse hva gjelder styrken. På sin vei inn fra havet mistet Isabel noe av farten; fra 130 miles per hour (mph) til 100 mph i det den kommer inn over fastlandet. Den treffer oss i DC med en fart på 50 mph. Det borger for nedgradering fra orkan til tropisk storm. Likevel, ”Probably the worst storm in a generation”, sier Governor Mark R. Warner fra Virginia om Isabel. Og jeg tenker på Carlsberg: ”Probably the best beer in the world”.

Torsdag morgen er det full fokus på orkanen som vi kan vente inn på kvelden. Alle offentlige kontorer er stengt. Jeg tar meg en tur på jobben likevel. Relativt stille i byen. Noen kommuneansatte renser opp rundt en kum langs Massachusetts Avenue. Akkurat her er det en ledig parkeringsplass. Jeg svinger inn. Skal til å legge penger på parkometeret, men en av avløpsgutta rister på fingeren og rister på hodet; ikke nødvendig i dag for alle parkeringsvaktene har fri.

Subwayen har stengt fra klokken elleve. Det blåser, men ikke mer enn på en sur høstdag i Norge.

Jeg hadde regnet med en søvnløs natt i en skikkelig storm. Sovner som et barn, hører langt bort litt vind, og våkner frisk og rask til en ny dag. Strømmen er gått. Men i grålysningen spiller det liten rolle. Ole og Lesley og fire barn og to bikkjer bor i et hus med gasskomfyr, der gass også brukes til oppvarming av vann. Eneste problem, eller utfordring, er barbering i stearinlys. Men det har også sin sjarm. Før åtte på vei til jobben – selv om alle offentlige kontorer og de fleste skoler holder stengt.

Isabel hadde ikke forstyrret meg. Men upåaktet hen har hun ikke gått. Minst 17 døde i seks stater, de fleste av fallende trær eller i trafikkulykker. Mer enn 5,5 millioner abonnenter er uten strøm.

Gaten jeg kjører på her i det pene villastrøket rett nord for DC er dekket med kvister og blader – en sneplog kunne trenges for å skape vei i vellinga. Inn mot byen er svære grener brukket av store trær, om ikke trærne selv har blåst overende. Det er ugreit å komme frem. Et kvartal nedenfor Brookings ligger et stort tre på skrå ut i gaten. Vinden har rykket det opp med rota og veltet det over ende. I fallet har treet, med en diameter på rundt meter'n brukket en lyktestolpe som om den var en fyrstikk. Senere opptelling viser at mer enn 300 trær led samme skjebne, bare i Washington DC.

God plass og gratis parkering i dag også.

III

Så er det helg. Uten strøm – som å være på hyttetur. I Washington DC (eller rett utenfor). Inne finner vi frem stearinlys og lommelykter. Ute er det mørkt. Gatebelysningen virker ikke. Noen fremsynte naboer har aggregat som produserer strøm. Det bråker noe forferdelig – forstyrrer natteroen til hele nabolaget. Hvorfor kan ikke de også late som de er på hyttetur?

Mandag – og fremdeles ingen strøm hos oss. Eierne av Rockfish Boardwalkbar and Seagrill på Virginia Beach er neppe lei seg for det. Han freste ut og handlet en generator på torsdagen, og brukte hele ettermiddagen på å installere den, med vinden pipende i 80 mph rundt ørene. På fredag kunne han holde oppe til lunsj – mens alle andre restauranter i området var uten strøm. Stappfullt hus og gode penger. "It was our goal going into the storm to be the first to open. We saw the storm as an opportunity."

For de fattige er strømløse dager en særlig belastning. Innkjøp av lommelykter og batterier, is for å holde temperaturen i kjøleskapet nede, mat i fryseren som går heden etc. tærer på lavtløntes trange budsjetter. En rengjøringsarbeider i U.S. Department of Labor tjener 8,70 dollar i timen. Men hvordan tar amerikanere dette selv?

I Washington Post tirsdag 23. september leser vi:

"We have to wait on the winter clothes for children," said Vilma Hernandez as she stood on a street in the District's Adams Morgan neighborhood, her 2-year-old daughter, Bianca, sitting atop her shoulders, her 5-year-old son, Armando, at her side. "We'll have to wait a little while, maybe a month, to catch up." ... .. Hernandez assembles furniture by day and works as a part-time window-washer at night ..... Her husband works for a landscaping company. Together , Hernandez said, they send \$500 a month to their families in El Salvador and Mexico. "There's not a lot of extra cost that we can accommodate in a month," she said. "I hope the power comes back soon."

Røde Kors, Frelsesarmeen og andre organisasjoner ordner med ly for hjemløse og mat til sultende. Naboer stiller opp for hverandre, og familier uten strøm flytter midlertidig inn hos familier med.

Men det er en grense for alt. Nå begynner folk å bli utålmodige. Pepco, det private selskapet som står for el-forsyningen i vårt område, står ikke særlig høyt i kurs. Ikke overraskende ønsker lokalpolitiker Chris Van Hollen å få brakt på det rene om deregulering av el-forsyning kan forklare hvorfor det tar så lang tid å løse problemene.

I Washington Post, godt tre uker etter at stormen har passert, leser vi om nok en konsekvens av uværet; "the Amish people" som er en meget spesiell flokk, og som lever

etter gamle regler, har måttet ta traktoren i bruk for å sikre innhøstingen. Etter Isabel sine herjinger vil gamle metoder – med hest og vogn – ta for lang tid. Kornet råtner. Biskoper har gitt sin velsignelse til denne en-gangs bruk av ”heavy farm machinery”.

IV

Tirsdag morgen er strømmen tilbake. Hytteturen er over for denne gangen.

Denne dagen holdes det seminar i American Enterprise Institute. Har allerede vært inne på i diskusjonen av korrupsjon som fant sted her. Bakgrunnen for seminaret er toppmøtet mellom Putin og Bush som starter dagen etter. Hvilke temaer og hvilke posisjoner vil prege samtale mellom de to statslederne?

Det er flere enn meg i heisen opp til tolvte etasje der seminaret skal finne sted. Bli med ett var at to av herrene snakker russisk. De *er* russere. For fire-fem år siden tror jeg jeg ville skjønt at de var det – og helt sikkert for ti-tolv år siden -, i måten de var kledd på og oppførte seg på, og hvordan de luktet. Slik er det ikke lenger.

Til tross for tre helt fremragende innledere, blant dem Nikolai Zlobin, som jeg allerede har møtt i heisen, og til tross for at alle som vil kan melde seg på - enkelt og greit over internett - er det ikke mer enn 35-40 deltakere. Hvorfor? Fordi DC er full at think tanks med seminarer i megakvalitetsklassen, hele tiden. Og som alltid, når konkurransen er beinhard, til fordel for konsumentene. Et bedre sted for faglig inspirasjon og fornyelse enn DC er vanskelig å tenke seg.

Clifford Gaddy fra Brookings innleder med å si at dette toppmøtet er Russlands sjanse. USA tar nå om lag 3% av sin oljeimport fra Russland – omtrent like mye fra Angola, fra Storbritannia og fra Norge. Men for Russlands vedkommende dreier det seg om en tredobling i eksport av olje til USA på bare et par-tre år. Og potensialet for å selge mer er stort.

Cliff, som ordstyreren kaller ham, demper det hele med å peke på at Russland aldri kan erstatte Saudi-Arabia som tilbyder av olje i USA. Minner også om at Russland fremdeles er et lite land – målt i økonomiske parametere.

- ”Potetindeksen” holder seg rundt 90, dvs. at 9 av 10 russiske poteter spises av dem som har dyrket dem. En større grad av arbeidsdeling og spesialisering – med tilhørende økt utbredelse av markedsøkonomien – er det således rom for
- Det er stort sett bare i Moskva – hvor inntektene er veldig mye høyere enn i resten av landet – at det er marked for vestlige ferdigvarer
- USA selger mindre til Russland enn til Costa Rica
- 40% av russiske industribedrifter går med underskudd

I tillegg sliter russerne med et geografisk problem; byer og bedrifter er lagt på steder de ikke burde vært lagt. Det er en dyr arv fra den kommunistiske planøkonomiens dager.

Oljen, og enda mer naturgass, hvor Russland har 30% av verdens kjente forekomster – er områder hvor landet kan gjøre seg gjeldende. I tillegg til den sikkerhetspolitiske siden av saken er Russlands relasjon til Iran også av betydning for USAs energiforsyning.

”Bush needs more success than Putin needs”, innleder Nikolai Zlobin sitt innlegg med. Putin trenger ikke lenger stå med lua i hånden og be om milde gaver. Russland har nå kommet dit i sin utvikling i retning av demokrati og marked at ”klassisk diplomati” igjen kan tas i bruk. Da er det to ting som gjelder:

- Hvem er best forberedt?
- Hvem har de beste diplomatene?

I tillegg til handel i olje og gass – og annet økonomisk samkvem – er Russland opptatt av tre ting: Uavhengighet, respekt og innflytelse. På disse tre områdene er Russland lite fornøyd med samtaler med sine amerikanske motparter på ”mid-management” nivå. Arrogansen til verdens eneste gjenværende supermakt kan russerne styre seg for. Eller som Nikolai sier mer diplomatisk; amerikaneres mangel på kunnskap om og respekt for historie kan tidvis være et problem.

Nikolai peker videre på at Russland ønsker en formell og spesiell relasjon til USA. Putin vil gjerne at USA og Russland skal være *strategiske partnere*. Husk på, sier Nikolai, 99% av russisk utenrikspolitikk er sikkerhetspolitikk. Og Russland trenger USA for sin sikkerhet. Rart – nesten uvirkelig – å tenke på at for knappe tyve år siden anså USA Russland som sin farligste motstander. Nå spiller de to på lag, og det på stadig flere områder.

Russerne kan godt tenke seg bilateralt samarbeid med USA. De er villige til å distansere seg mer fra Arafat for å kunne arbeide mer uavhengig og direkte med USA. Det *kan* tenkes at Putin vil bidra med styrker til Irak – om han får nok igjen for det på andre områder. Vil i så fall ikke ha noe problem med at USA har ledelsen her. Faktisk er det slik at Russland ikke ønsker noe ansvar i Irak.

Om USA kan la Russland bli med i den ordningen USA i dag har med 27 land (blant dem Norge) hvor det ikke er behov for visa for opphold i USA inntil tre måneder, ville det være en fin fjær i hatten til Putin.

Sin meget interessante og innsiktsfulle analyse – i hvert fall for meg som ikke har noe særlig rede på disse tingene – avrunder Nikolai Zlobin slik: USA er verdens eneste gjenværende supermakt. Det Amerika velger å sette på sin utenlandske agenda – og også på sin innenlandske – blir av stor betydning for andre land. En større grad av forutsigbarhet i amerikansk politikk er ønskelig.

GETTYSBURG

Lørdag morgen 26. september cruiser jeg elegant avsted på Beltway 495, ringveien som går rundt Washington DC. Rett nord for DC glir jeg over i Interstate 270.

Herlig solskinn og varmt som på en fin norsk sommerdag. Skrur på radioen. George W. Bush skal holde sin ukentlige lørdagstale – eller appell - til folket. Presidenten er aggressiv i tonen, hard i stemmen og snakker fort. Men bare om en ting: Krig – og atter krig. At Bush ikke fikk håndfast støtte i FN, i form av penger og mannskaper fra andre land til gjenoppbygging av Irak, ser ikke ut til å bekymre ham. Noen form for ydmykhet er det ikke lett å spore – verken i hva han sier eller i måten han sier tingene på.

I

Jeg minnes gårdsdagens lunsj i Brookings Institution hvor jeg er så heldig å ha et vel fem ukers forskningsopphold. Kongressmann Christopher Shays, republikaner fra Connecticut, skal snakke om situasjonen i Irak. Men før han slipper til, har en relativt ung forsker fra Brookings, Mike O’Hanlon, ordet. Mike er nettopp tilbake etter et par dager i Irak. Den militære situasjonen så bedre ut enn han hadde fryktet. Den politiske – dvs. nasjonsbyggingen – var det dårligere stell med. Mike anser at amerikanerne må holde i de politiske tømmene i Irak i to år til. Den militære tilstedeværelsen vil måtte strekke seg over fem år.

O’Hanlon uttrykte skuffelse over hvordan det amerikanske utenriksdepartementet gir ut informasjon stykkevis og delt. De fakta departementet sitter på burde komme til allmenhetens kunnskap på en åpen og fair måte, og ikke brukes for kortsiktig manipulering av opinionen.

Men så er det kongressmann Shays sin tur. Vi andre – nærmere førti personer – de fleste fra Brookings, men også noen journalister, forretningsfolk og kolleger av Mr. Shays fra kongressen, fortsetter med lunsjen, så mange det er plass til, sittende rundt det svære, blankpolerte eikebordet. Ikke matpakke. Salat, grillet kylling med litt vin til, og Napoleonskake med kaffe. Det hele diskret og elegant servert av tjenerskapet. Eliten konsentrerer seg om de faglige temaene.

Mr. Shays er i slutten av 50-årene. En garvet politiker som kan tillate seg å stille uten slips. Innledningsvis peker han på betydningen av å respektere ”their ways”; en forståelse- og respekt for irakisk kultur må amerikanerne ha om det hele skal gå bra. Nettopp derfor blir det så viktig å bruke lokale krefter, personer som kjenner historien og forstår hva som rører seg i folket. Når Mr. Shays litt senere – i en parallell mellom det som nå skjer og hva som skjedde etter andre verdenskrig – sier vi ”we were going after the Japs .. ehe.. excuse me ... after the Japanese”, blir jeg litt i stuss over hvor dypt hans kulturelle engasjement stikker. Hva ville Freud ha sagt til en slik forsnakkelse? Eller kanskje er denne lapsen planlagt? For å tekkes haukene som sitter rundt eikebordet?

Selv om Mr. Shays tilhører samme parti som administrasjonen, går han ikke av veien for saftig kritikk. Den amerikanske presidentens tale i FN forleden var for hard. Bush må vise litt ydmykhet. Særlig fordi forsvarsminister Rumsfeld aldri vil gjøre det. ”We made some mistakes”, ville det vært på sin plass om Bush hadde sagt. Det ville ha lettet stemningen, og gjort det enklere for andre land å bidra med soldater og penger til gjenoppbygningen av Irak.

FN må være del av løsningen og Kofi Annans tale var ”wonderful”, sier Mr. Shays for så å sitere Spanias statsminister, Jose Maria Aznar; vi trenger mer av Powell og mindre av Rumsfeld. Jeg minnes hva en venn av meg nylig hevdet: Hver gang Rumsfeld reiser til Europa, mister USA en venn. Det kan bli dyrt for USA i lengden.

Vår mann i Kongressen hadde nylig vært i Stockholm og snakket med Hans Blix. Den tidligere sjefen for FNs våpeninspektører mente at Saddam ikke trodde at USA ville gå til krig så lenge Russland, Tyskland og Frankrike var i mot. Han skjønnte ganske enkelt ikke at president Bush har en tendens til å gjøre hva han sier. Og da Saddam innså det - en uke før krigen startet - var det for sent.

Men hvorfor lot Saddam sitt folk lide under harde økonomiske sanksjoner når Irak likevel ikke lenger hadde masseødeleggelsesvåpen? Kanskje fordi han ikke brydde seg noe om det, og fordi sanksjonene gav Saddam makt, antyder Mr. Shays.

II

Alle vet at USA er den eneste gjenværende supermakt. Og - notabene - er tidvis villig til å bruke denne makten. Som Mr. Shays sa; en makt som ikke brukes, har vi ikke noe bruk for. Er logikken i dette utsagnet glassklar? Virker slik for Mr. Shays som underbygger påstanden med at Syria, når man der ser hvordan USA går frem i Irak, straks blir lettere å hankses med. Men - kan ikke makt som ikke brukes, også være til nytte?

Kanskje tenkte kongressmannen på gisseldramaet på den amerikanske ambassaden i Teheran som varte i over 14 måneder. Mange amerikanere følte at president Carter ødela mye for USA ved ikke å bruke makt – hardt, kontant og i store mengder – den gangen i 1979-80. Det ikke å bruke makt – når det er gode grunner for å gjøre det – kan svekke den avskrekkingseffekten som makt er ment å ha.

Stemningen under denne lunsjen, og innsikten den gir, synes jeg er overmåte interessant. Jeg er i et land, i en by, i et rom der *makt* er en levende realitet. Folkene her har en nærhet til makt på en måte som er meg helt fremmed. Hjemme i Norge kan vi diskutere oss grønne i trynet om hva USA og andre land ”*bør*” gjøre. I denne byen bestemmes det hva USA *grandgivelig* gjør.

Tjenerskapets diskrete atferd, og kvaliteten på lunsjen, bygger opp under denne opplevelsen av nærhet til makt - av å bety noe – av å være med på tingene. Kan gi en følelse av beruselse.

Drillo eller Semb, eller faren til Kjetil-Andre Aamodt har makt. De snakker om ting de har greie på, som de *vil gjøre* noe med, og som de *gjør* noe med. Endre sittestilling på skiene, eller lage ny strategi for forsvar og angrep på fotballbanen. Litt på samme måte sitter det folk med makt rundt lunsjbordet på Brookings. De har rede på ting, de har meninger om ting. Og noen av lunsjgjestene gjør noe med tingene også, eller er i hvert fall med på å påvirke dem som gjør noe med dem. Som Mike litt beskjedent sa da han ble spurt om hva han ville si om presidenten ringte ham (Mike) for å få råd om hva han (presidenten) burde gjøre i Irak: ”He does not call me on Iraq, but on North Korea.”

”Bush will be reelected if he does what he thinks is right and shows some humility”, avrunder Mr. Shays det hele med. Tilbake i folden. Lojal mot sin president.

Noen dager senere holder senator John Kerry – en av ti demokrater som kjemper for å bli sitt partis kandidat ved presidentvalget om et år – foredrag på Brookings. Han uttaler: ”Just as in Vietnam, arrogance and pride stand in the way of common sense and integrity”. Og litt senere, ikke overraskende: “What’s needed now is leadership – to finish the job in Iraq the right way”.

III

Tilbake til Interstate 270. Stopper ved elleve-tiden for å innta en sen og kaloririk frokost. Kalorier ja – USA er blitt et lagdelt samfunn på dette punktet: For første gang i historien er de fattigste de feteste. Statistikken viser at mens 15% av de voksne var kraftig overvektige (”obese”)² for tredivetvå år siden, er denne andelen det dobbelte i dag. Kvinner er klart mer plaget av fedme enn menn. Av kvinner i aldersgruppen 55-64 år veier 43% alt, alt for mye. Blant yngre kvinner, de mellom 20 og 34 år, er en fjerdepart ”obese”, mot bare en tiendepart for tredivetvå år siden.

Også barn er i økende grad plaget av fedme, og det på helsefarlig vis. Stadig flere får diabetes, som de egentlig ikke skulle fått før de var voksne, om det ikke var for alt for mye usunn mat og alt for lite mosjon og frisk luft.

93 milliarder dollar av USAs helseutgifter skyldes overdreven fedme - ingen billig fornøyelse for samfunnet.

---

² I den statistikken jeg har foran meg defineres ”obesity” slik: ”Body mass index (BMI) greater than or equal to 30”. BMI er forholdet mellom vekten i kilo og kvadratet av lengden i meter. Om du er 1,80 høy og veier 80 kg er din BMI 24,7 . Det er bra, for man skal helst ha en BMI under 25.

De velstående derimot er tynne og spreke. Tiden for tre-martini-lunsjer er forbi. Sigaretter er tabu i de øvre klasser. Inntaket av kalorier holdes nede, samtidig som jogging o.l. holdes oppe. Det blir muskler, sener og bein av slikt; ikke daukjøtt og flesk.

Slanking er ”big business”. I reklamefilm om slankemiddel på TV loves du å gå ned minst 20 pund (ca. ni kilo) på 30 dager – eller få dine \$19,95 tilbake.

IV

Ved ett-tiden ankommer jeg Gettysburg. Et lite tettsted der ti veier møtes og der 2.400 mennesker bor. En tre timers tur rundt på slagmarken – på toppen av en to-etasjes buss – med høretelefoner i stereo, der utviklingen gjennom de tre dagene slaget varte beskrives, er et tilbud jeg ikke kan motstå. I strålende solskinn.

Slaget ved Gettysburg startet 2. juli 1863. Sørstatene (eller Konføderasjonen, eller Rebellene), ledet av legendariske general Robert E. Lee, inntar byen. Hans folk oppfører seg meget høvisk. Bare en sivil blir drept i dette slaget – hvor til sammen 172.000 mann deltar, og hvor det blir 51.000 ”casaulties”, dvs. døde, sårede og savnede. Tyve år gamle Jenny som stod og bakte brød, ble truffet av kule som først hadde gått gjennom to dører.

Den andre dagen bølger striden frem og tilbake. En kornåker skifter eier seks ganger. Tilbake ligger tusenvis av døde menn. Da mørket siger på, gir Robert E. Lee ordre til en av sine generaler: ”Ta den høyden rett der borte, hvis det passer, og du synes det er hensiktsmessig.” Generalen er av den forsiktige typen. Hadde han visst hvor få ”yankees” det var der oppe, hadde han lett sikret seg denne strategiske stillingen. Sørstatene kunne ha vunnet om general Lee hadde sløffet ”hvis”, og i stedet ordlagt seg mer bestemt.

Våre høretelefoner kan fortelle om andre tildragelser og tilfeldighet under dette store slaget - hvis konsekvens kunne vært en raskere avslutning eller et annet utfallet av den amerikanske borgerkrigen. Slike ”what ifs” vil historikere alltid grunne over, uten at noe klart svar kan gis. Hva om tyskerne hadde fått tilgang på tungtvannet produsert på Rjukan? Vi nordmenn liker å tro at om så hadde skjedd, ville verden sett helt annerledes ut i dag.

Med en overbevisende seier for Sørstatene ved Gettysburg – dvs. på Nordstatenes egen grunn - ville England og Frankrike trolig godkjente den nye konføderasjonen, med hovedstad i Richmond, og med Jefferson Davis som president. Unionen ville gått i oppløsning. Og det nord-amerikanske kontinent ville bestått av flere enn to nasjoner (USA og Canada).

V

I slaget ved Gettysburg falt det nesten like mange amerikanere som under hele Vietnamkrigen. Så langt i USAs krig i Irak – frem til oktober 2003 - har i overkant av 200 amerikanere mistet livet. I løpet av to dager dør det flere i trafikken i USA. Amerikanernes toleranse for å miste egne soldater under krig er blitt dramatisk redusert. Det har konsekvenser for hva presidenten kan få sitt folk med på.

Oppløsningen av Unionen – ikke av slaveriet – var den direkte foranledningen for den amerikanske borgerkrigen. Lincoln kunne ikke godta Sørstatenes beslutning om å melde seg ut. Rett nok var Lincoln motstander av slaveri – men trolig av andre grunner enn du tror – kfr. fra en tale han holdt i 1858:

”Accustomed to trample on the rights of those around you, you have lost the genius for independence, and become the fit subjects of the first cunning tyrant who rises.”

Det er altså ikke hva vi, de hvite, gjør med slavene – men hva slaveri, som system, gjør med oss –, som bekymrer Lincoln. Senere, som president, i desember 1862, sier Lincoln det samme:

”In giving freedom to the slave, we assure freedom to the free.”

En måned senere kommer ”Emancipation Proclamation”, der presidenten erklærer alle slaver i Unionen for frie. Dermed er også målet om å bli kvitt slaveriet satt på kartet.

VI

“Fourscore and seven years ago, our fathers brought forth upon this continent a new nation, conceived in liberty and dedicated to the proposition that all men are created equal.” (Fourscore betyr fire ganger tyve, dvs. 80. Pluss syv år og vi er tilbake i 1776.)

Slik starter Lincolns tale ved Gettysburg den 19. november 1863. Og litt lenger ut:

”The world will very little note nor long remember what we say here; but it can never forget what they did here.”

Ja, folk har forlengst glemt hva hovedtaleren for anledningen, Dr. Edward Everett fra Massachusetts, tidligere ambassadør til England og USAs ”Foremost Orator”, sa ved denne anledningen – til tross for (eller på grunn av) at han brukte to timer på å si det. Hva president Lincoln sa derimot, har alle skolebarn siden måtte lære. For 30-40 år siden utenat. Jeg testet dette på hun som solgte postkort – og ut kom hele Gettysburg Address. I dag lærer man ikke lenger ting utenat – ikke salmevers i Norge og ikke Gettysburg

Address i USA. Man alle kjenner – og mange kan – Deilig er Jorden i Norge, og Lincolns store tale i november 1863 i USA.

Lincoln avslutter sin korte hilsen slik:

”... that we here highly resolve that these dead shall not have died in vain; that the Nation shall, under God, have a new birth of freedom, and that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth.”

Amerika måtte gjennom en fryktelig borgerkrig. Av en befolkning på 31 millioner mistet over en halv million mann livet. Det er mer enn hva USA har hatt av tap av menneskeliv til sammen i alle kriger siden.

General Lee og general George G. Meade – øverstkommanderende for Nordstatene under slaget ved Gettysburg - hadde vært kullkamerater på krigsskolen på West Point. Et hus som er i splid med seg selv kan ikke bestå. Hvordan stable Amerika på beina igjen; hvordan lege sårene som krigen skapte; hvordan skape en enhet ut av noe som har stått så hardt mot hverandre?

Allerede mens krigen pågikk, var Lincoln opptatt av slike ting. Han så til at sårede fra Sørstatene fikk så god pleie som mulig. Etter at krigen var vunnet, ble Jefferson Davis, president for Konføderasjonen, satt i fengsel. Det ble reist sak om forræderi, men saken ble aldri tatt opp for domstolene. Etter to år slapp Davis ut.

VII

I ettertid har Amerika lagt stor vekt på at det var helter på begge sider. Den største på Sørstatenes, var utvilsomt Robert E. Lee. Som guiden sa, selv etter tapet i Gettysburg fortsatte Lee ”to outfox” Nordstatene mange ganger før han endelige kapitulerte den 9. april 1865 overfor general Ulysses S. Grant. 75 år senere – på dagen – stimer Blücher opp Oslofjorden. Norge er i krig.

På vei tilbake til Washington DC dagen etter svinger jeg innom Antietam – en annen krigsskueplass under den amerikanske borgerkrigen. Her er det demonstrasjon av hvordan Nordstatene kjempet hardt for å innta en viktig bro. 40-50 mann kledd eksakt som den gang – tror jeg – og med våpen og utstyr forøvrig fra borgerkrigens dager. De marsjerer til trommehvirvler på gressbakken, før de setter i stormløp og med høye skrik over broen. Det hele skal illudere det 51. regiment fra Pennsylvania og det 51. regiment fra New York som omsider klarte å ta broen, etter at 2.800 mann fra Georgia hadde holdt 12.000 mann fra Nordstatene stangen i over fire timer. Og guiden som gir til beste detaljer fra slaget, konstaterer at her var det ”heroes” på begge sider. Sånt skjer vel bare i borgerkriger, undrer jeg.

Helter ja, gjennom en liten by tilbake til hovedstaden – jeg unngår de brede veiene nå – ser jeg et skilt på en vegg: ”Heroes of the town”. En rad med flotte, innrammede bilder av unge menn i militærantrekk, kikker ned på meg. Landsbyens helter er dens soldater.

Spredd over hele verden finner vi amerikanere i uniform, fra over hele Amerika. Ikke bare i paradeuniform, men også i battledress. Krig er en realitet for amerikanere på en annen måte enn for nordmenn.

HARVARD

Fredag 3. oktober er jeg avsted til Boston. Min tidligere vitenskapelige assistent den gang jeg arbeidet i Norges Bank, Knut N. Kjær, er på ni-ukers Advanced Management Program på Harvard Business School. Han inviterer meg til fire dager på skolebenken.

I mellomtiden – dvs. fra den gang i 1982 og frem til nå – har Knut samlet på seg 120 medarbeidere og tusen milliarder kroner som han har til forvaltning for Kongeriket. At sjefen for Statens petroleumsfond, som investerer alle pengene i utlandet, investerer litt i egne ferdigheter som leder, vil vi alle nyte fruktene av.

I

Før avreise skal Mr. Rahm Emanuel, førstereisgutt som kongressmann fra Chicago – innlede under fredagslunsjen på Brookings. To temaer – som klart henger sammen - er på dagsorden; krigen i Irak og valget i Amerika om vel et år.

Terrorangrepet den 11. september 2001 kom som en avklaring for president Bush. Verden har endret seg på måter som truer Amerikas sikkerhet. Det fordrer en annen atferd enn tidligere. Snarere enn å utarbeide en strategi sammen med andre land, gjelder det nå å komme mulige fiender hurtig i forkjøpet, og om nødvendig handle alene. Hardt arbeid gjennom langsomt diplomati må vike for beslutsomhet og handlekraft.

”... this most recent surprise attack [should] erase the concept in some quarters that the United States can somehow go it alone in the fight against terrorism, or anything else, for that matter”, uttalte George H.W. Bush, USAs 41. president. Men hans sønn, den 43. president i landet, hadde en annen oppfatning: ”At some point, we may be the only ones left. That’s okay with me. We are America.”

Bush senior rådet junior til å gå langsommere frem i krigen mot Irak - til å få med seg andre land - slik senior selv gjorde under Gulf-krigen i januar 1991. Men president George W. Bush satset friskt - ”... took a huge bet on Iraq”, som dagens innleder uttrykker det.

Rahm som er demokrat og altså ikke på presidentens parti, har en røff og direkte form. Beslutningen om å gå til krig var basert på uholdbare fakta og dårlige vurderinger, mener han. Man har ikke funnet WMD (“Weapons of Mass Destruction”) som etterretningstjenesten rapporterte om. Selve rasjonale – eller legitimiteten - for krigen blir dermed svekket. Man faller da tilbake på to andre hensyn; lidelsene som Saddam Hussein og hans regime påførte det irakiske folk; og Saddams manglende vilje til å følge opp resolusjoner fra Sikkerhetsrådet i FN.

Selve krigen – eller ”the campaign” som amerikanerne liker å si – var en overbevisende makt demonstrasjon på fire uker. Rumsfeld og hans folk vant. Det er freden etterpå som er problematisk.

Pappa Bush fikk rett - amerikanske tropper ble ikke møtt som befriere slik de ble det i Italia i 1944, sier Rahm og fortsetter: "I think he [president Bush] totally has lost confidence in his team". Det er et dårlig utgangspunkt for valgkampen som stunder til.

II

På Harvard Business School var det to case i beslutningsteori der president John F. Kennedy spilte hovedrollen. Bare noen få måneder etter at han hadde flyttet inn i Det hvite hus i januar 1961 gikk Amerika på en av sine største utenrikspolitiske blemmer i etterkrigstiden. Det å skipe 1.000 eksilkubanere over til hjemlige strender, i håp om å fravriste Castro makten, var dømt til å mislykkes. Kennedy, som hadde "overtatt" dette prosjektet fra president Eisenhower, lot seg presse både av CIA og av de militære. Tiden var heller ikke på Kennedys side – kubanerne som var i treningsleir i Guatamala, ville bli kastet ut derfra innen utgangen av april.

Prosessen som ledet frem til beslutningen om ilandsetting av 1.000 kubanere i Grisebukta i april 1961, har noen likhetstrekk med beslutningen om å gå til krig mot Irak 42 år senere. I begge tilfelle;

- ble underlagsmaterialet "silet" for informasjon som kunne lede til en motsatt beslutning
- ble argumentet om nå-eller-aldri tatt i bruk
- ble en form for konsensus tvunget frem blant dem som var med på beslutningen
- ble faren for hva som ville skje om man ikke gjorde noe, sterkt overvurdert

Senator William Fulbright ønsket "containment" av Kuba snarere enn krig. Etter å blitt informert av Kennedy om den forestående invasjonen, skrev han et notat til presidenten som slutter slik: "The Castro regime is a thorn in the flesh; but it is not a dagger in the heart".

Den gode nyheten i tilfellet Bay of Pigs var at president Kennedy lærte hvordan viktige beslutninger *ikke* skal fattes. Og gjorde en glitrende jobb halvannet år senere da hele verden holdt pusten i de tretten dagene Kuba-krisen varte.

III

Lørdag morgen er det forelesning med professor Jack Gabarro. En skikkelig energibunt. Han går flere kilometer i løpet av de to timene – uten pause - forelesningen varer. Meget dyktig. De vel 80 studentene – med gjennomsnittsalder på 46 år, og med klart flere utlendinger enn amerikanere – følger intenst med. Her har vi med en proff å gjøre. Jack forteller, spør og lytter. Og skriver på tavla. Pussig tenker jeg, hvor ivrig han er med kritt og tavle i dette topp moderne auditoriet.

Dagens case er snuoperasjonen i SAS tidlig på 1980-tallet. Janne Carlzon er helten. I et lite video-opptak mot slutten av forelesningen ser vi hvordan den friske, unge og stilige SAS-sjefen håndterer spørsmål fra en noe kritisk forsamling. Professor Gabarro peker på flere ting:

- Carlzon kan sitt fag, dvs. flybransjen
- Han har en befriende sans for humor
- Han tar forsamlingen på alvor
- Og han får folk med seg

At han noen ganger ikke svarer på spørsmål som blir stilt, må Jack medgi. Men da tar vel ikke Janne Carlzon forsamlingen helt på alvor? Det – ser vi på videoen – bærer tilhørerne over med. De liker Janne – og da tilgir de ham åpenbart det.

En tidligere romfarer – Mr. Borman – som var sjef for Eastern Airline, kommer deretter på lerretet. Han viser hvordan ting ikke skal gjøres. ”I care a lot about your financial situation and your family”, sier Borman, og alle kan se at han gir jamt blanke. Det lønnskuttet han ber om – og som han trolig hadde fått flertall for om denne videoen ikke hadde blitt vist for alle ansatte – blir kontant avvist. Folk ble ganske enkelt forbannet over det de ser. Det står ikke til troendes. To tredjedeler stemmer imot. Eastern går konkurs.

IV

Neste mann ut er professor Robert Kaplan – en av de helt store innen regnskapsfaget. Hans case er fiktive gevinster i meglerhuset Kidder, Peabody & Co. i 1994. På grunn av feil måte å bokføre transaksjoner på fremstod tap som gevinster – noe som i sin tur førte til utbetaling av fete bonuser. Bob – alle som heter Robert heter Bob – peker på mangelen på ”checks and balances”, samt at nærmeste overordnede ikke ordentlig skjønnte hva som skjedde. Sterke incentiver, med muligheter for å tjene mye, må gå sammen med strenge kontrollrutiner. Det er en del av prisen man må betale for å skape ”a high-pressure, pay-for-performance environment – which does generate lots of energy and creativity; but sometimes a little too much”.

Om du er sjef og har ansvar, pass på at du skjønner skikkelig hva som foregår, råder professor Kaplan til. Om jentungen kommer hjem etter å ha solgt limonade og kjeks, og sier hun har tjent en million dollar, er noe galt fatt. Dra om nødvendig på weekend med dem som gjør jobben og bruk anledningen til å sette deg godt inn i hva de gjør.

Bob runder av med å peke på viktigheten av ”believes, values, and culture” i en organisasjon. Stilig at en professor i finans og regnskap er opptatt av slike ting.

Bob, som Jack, bruker tavlen flittig – med kritt og svamp – i et topp moderne auditorium. Hvorfor, undrer jeg, gjør de det? Fornuftig bruk av tavle hjelper professoren til å holde oversikt over argumenter og synspunkter. Det er viktig i case-basert undervisning der innspill fra studentene står sentralt.

Tilbake på min elegant utstyrte studenthybel kikker jeg gjennom en artikkel fra det prestisjetunge tidsskriftet Havard Business Review, september 2001. Her står det å lese – sågar i forstørret skrift:

”Researchers have found that if participants believe the process was fair, they are far more willing to commit to the resulting decision, even if their views did not prevail.”

Du verden – må det forskning til for å si det opplagte? Er ikke dette ”common sense”? Eller er vanlig sunn fornuft ikke så vanlig lenger?

V

Det er herlig høstvær – akkurat passe varmt. Besøk på JFK Library som ligger i utkanten av Boston, var flott å få med seg. Her gis et nyansert bilde av president Kennedys korte – men likevel så betydningsfulle – liv.

Mens John F. Kennedy fremstår som åpen og fremsynt, opptatt av de store linjer, virker hans motkandidat Richard M. Nixon lukket og småsur, med fokus på detaljer. En stor plakat med bilde av en halvbarbert Nixon som skuer bondefult ned på deg, og med teksten ”Ville du kjøpt en bruktbil av denne mannen?”, var en del av demokratenes valgkamp i 1960.

Kennedy var en sjelden politisk plante. Han vokste opp i ren luksus. Men pengene var ikke ”gamle”. Faren, Joseph Kennedy, hadde i hovedsak samlet dem opp selv. Da Kennedy i 1960 ble spurt om hva han husker fra den store depresjonen, svarte han:

“My family had one of the greatest fortunes of the world and it was worth more than ever. We had big houses, more servants, we travelled more. About the only thing that I saw directly was when my father hired some extra gardeners just to give them a job so they could eat. I really did not learn about the depression until I read about it at Harvard.”

Hvordan klarte denne overklassegutten som ble valgt inn i Representantenes Hus før han var tredve, å få tillit og troverdighet hos sine velgere, som i stor grad bestod av vanlige arbeidsfolk? Hans evne til å *lytte* vil jeg tro spilte ingen liten rolle.

Kennedy gikk ikke av veien for å kreve noe av sitt folk. I takketalen, etter å ha blitt nominert som demokratenes presidentkandidat, sier han:

”The New Frontier of which I speak is not a set of promises – it is a set of challenges. It sums up not what I intend to *offer* the American people, but what I intend to *ask* of them...”

Noe senere besøker Kennedy enken etter Amerikas lengst regjerende president. Etter dette møtet skriver Eleanor Roosevelt til en venn at hun liker Kennedy bedre nå enn tidligere. Han virker "... so little cock-sure, and I think he has a mind that is open to new ideas..."

I sin tiltredelsestale som president, etter først å ha slått fast at man aldri skal forhandle ut fra frykt, men heller ikke frykte for å forhandle, kommer Kennedy tilbake til hvilke forventninger han har til sitt folk – i de ordene vi husker ham best for:

"And so, my fellow Americans: ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country."

Hvordan vil det ta se ut om Kjell Magne eller Jens sier noe tilsvarende etter valget i 2005? Pompøst og latterlig er jeg redd. Men ikke i Amerika – heller ikke i våre dager.

VI

Et faglige høydepunkt på Harvard var foredraget mandag kveld av professor Joseph Nye jr., rektor ved John F. Kennedy School of Government ved Harvard. *The Paradox of American Power* er temaet, basert på hans ferske bok med nettopp denne tittelen.

Professoren, som er i midten av 60-årene, og som har arbeidet i utenriksdepartementet under to republikanske og to demokratiske presidenter, siste gang som statssekretær for Madeleine Albright - Bill Clintons utenriksminister - innleder på kjent amerikansk vis: "It is a pleasure to address a distinguished group like this."

"Makt", sier han, "er evnen til å få det som man vil, om nødvendig ved å endre andres atferd." Han skiller mellom "hard power" og "soft power". Militær og økonomisk makt er hard. Krig, eller trusler om krig, påvirker andre land. Det gjør også handelshindringer og boikott. Men "vennlig atferd" som deltakelse i militære allianser og friere handel har også betydning for hvordan land oppfører seg. Vi ser således at hard makt kan innebære bruk av incitament (gulrot) så vel som av trusler (pisk).

Men om Amerika kan få andre land – helt frivillig - til å gjøre det Amerika vil, er mye vunnet. Hva skal til for at så skal skje? Ganske enkelt at andre land liker Amerika, og de verdiene nasjonen står for. I den grad USA makter å få andre land til å ta etter deres verdier, som "peace, freedom, and democracy", som en republikaner sa på TV forleden, blir behovet for å bruke hard makt mindre.

Etter manges mening satser president Bush og hans folk altfor ensidig på bruk av "hard power". Ikke at den tidligere statssekretæren i det amerikanske utenriksdepartementet er noen due. Det var riktig av Bush å gå til krig mot Afghanistan, og å prøve å ta livet av så mange i Al Qaida som mulig, sier han, uten å blunke.

Men den arrogante og egenrådige fremferden som administrasjonen nå står for, har tappet USA for ”soft power”. Som senator John Kerry sa om Bushs tale i FN i september i år: ”Instead of asking he lectured”. I Europa har Amerika mistet 30 prosentpoeng i popularitet. I Indonesia som er verdens største muslimske land, har populariteten til USA falt fra 70% til 15%.

Med overdreven tro på at militær overlegenhet er alt som skal til, tillater Rumsfeld & Co. seg en atferd som skyver folk unna – venner som fiender. Når vennene dine ikke lenger liker deg så godt, blir de mindre villige til å samarbeide. Det tyrkiske parlamentet tillot ikke USA å bruke Tyrkia som oppmarsjområde i krigen mot Irak. Muligheten for effektiv bruk av ”hard power” ble således begrenset av en dårlig håndtering av ”soft power”.

Etter 11. september 2001, eller nine-eleven som amerikanerne sier, har forsvarsminister Donald Rumsfeld og visepresident Dick Cheney vært meget opptatt av å skulle bevare USAs handlefrihet. Nine-eleven var hva som skulle til for at ønsket om å fjerne Saddam Hussein kunne la seg realisere. Rumsfeld og Cheney ville ikke ha konkret støtte fra det internasjonale samfunn etter terrorangrepene – for det kunne i neste omgang begrense handlingsrommet for USA.

Med aktiv bruk av FN som partner sikrer man seg internasjonal legitimitet, påpeker Joseph S. Nye jr. Rett nok taper USA på å måtte la andre være med å bestemme. Men USA vinner på at andre land liker – eller i hvert fall godtar – det man blir enig om. Holdningene verden rundt til USA blir mer positiv, og villigheten til konkret samarbeid blir større. Mer ”soft power” gjør det lettere å bruke ”hard power”. Etter professorens vurdering har USA kraftig undervurdert viktigheten av å ha det internasjonale samfunn i ryggen.

Med de store aktørene i FN på laget, ikke alle nødvendigvis - men ikke bare en ”coalition of the willing” – blir det lettere for moderate grupper i arabiske land å vinne frem. Dette vil i sin tur kraftig hemme rekrutteringsmulighetene for ekstreme grupper – hvilket er en vesentlig forutsetning om kampen mot terrorismen skal lykkes – vinnes helt kan den vel aldri.

En så stor grad av ”going it alone” som USA nå viser, tjener ikke landets interesser, oppsummerer Mr. Nye. ”New unilateralists have done a disservice to the president”, sier han – ikke ulik refleksjonen til kongressmann Rahm Emanuel fra fredagslunsjen.

VII

”You know what I mean?”, avslutter drosjesjåføren annenhver setning med i bilen ut til flyplassen. Marokkaner. Bodd i USA i seks år. Gift amerikansk – you know what I mean? Han liker seg godt i Amerika, selv om været i Boston ikke er som hjemme i Casablanca.

I taxi inn til Boston fire dager tidligere hadde jeg russisk sjåfør. Han hadde bodd i Boston i åtte år. Siden 1990 var det kommet 100.000 russere til byen, kunne han fortelle. Hva

han savnet? Han syntes amerikansk kultur var litt stusselig. Ikke lov å røyke inne – annet enn i private hjem. Og restauranter og barer som stenger ved elleve-tiden på kvelden. Den gode nyheten – i tillegg til gode inntekter – var følelsen av trygghet. Med St. Petersburg som alternativ forstår vi godt det.

Undrer meg litt over dette: ”Alle” som ikke bor her, kjefter på Amerika. Men ”alle” vil gjerne flytte hit.

I sin atferd viser folk at de liker USA. I sin tale det motsatte. Hvorfor er verden forøvrig så negativ til Amerika, og måten folk lever på her? Er det logisk – eller moralsk forsvarlig – å være ”mot” amerikanere samtidig som så mange gjerne vil flytte til dette landet?

Ta distrikts-Norge. Mange der ute irriterer seg kraftig på dem som bor i Oslo, og det – etter deres mening – usunne livet som preger hovedstaden og dens innbyggere. Likefullt, flytte til Oslo og leve livet der – når sjansen byr seg – det er det mange som velger.

På samme vis som folk fra distriktene akklimatiserer seg i Oslo, gjør immigrantene det i USA. De siste, som må krysse landegrensene og tilpasse seg en fremmed kultur - ofte lettere og kjappere enn de første - som hverken trenger grønt kort eller nytt språk. Eventuelt en viss avslepning av en altfor markant – og vanskelig for andre forståelig – dialekt.

Siden det stadig blir flere nordlendinger på sentralbordene i Oslo og flere sogninger på postkontorene, kan vi av det slutte at resten av Norge må holde opp å kritisere de som bor i hovedstaden, og måten de lever på?

Hva mener du?

ANNAPOLIS

På American Enterprise Institute (AEI) har jeg vært en gang tidligere (se Isabel). Denne fredagen er temaet ”Economic Policy and the 2004 Election Debate”. Hensikten er å avklare hvordan de ti presidenthåpefulle på demokratenes side står i forhold til hverandre - og i forhold til Bush - på det økonomiske området.

Som forrige gang – påmelding over internett. Gratis.

Tre av de fire innleiderne er demokrater - den fjerde, samt ordstyrer, er republikaner. Bob Shapiro (eller Robert da, hvis du skal være så nøye på det) som var statssekretær i handelsdepartementet under Clinton, åpner friskt: ”Bush’s management of the economy has been a failure”. Og følger opp, med fokus på skattepolitikken:

- Krig koster penger, og Bushs forslag om skattelettelse til de aller rikeste må trekkes tilbake
- Av hensyn til fremtidige generasjoner må de offentlige inntekter opp slik at underskuddene på statsbudsjettet kan reduseres
- Kapital bør beskattes hardere og arbeidskraft mindre hardt

Nestemann ut er Gene Sperling³ som i de siste par årne har *skrevet* for TV-serien *The West Wing*. I de åtte foregående årene har han *jobbet* der – i Det hvite hus. Men, sier Gene, litt vemodig, folk er mer opptatt av hans rolle som forfatter enn som politiker.

³ Når den politiske eliten møtes, gjelder det å komme med det man har. La meg reproducere i sin helhet en av de fem CV-ene som vi finner i programmet for denne dagen:

Gene Sperling was national economic adviser to President Clinton and director of the National Economic Council from 1997 to 2001. Mr. Sperling was the third director of the National Economic Council, following Robert Rubin (1993-1994) and Laura Tyson (1995-1996). In president Clinton’s first term, he served as deputy national economic adviser. Mr. Sperling is currently a senior fellow for economic policy and director of the Center for Universal Education at the Council on Foreign Relations. His work at the council is focused on the challenge of achieving universal education in developing countries. He is also a contributing editor and columnist for *Bloomberg Business News*, an economic adviser for several key senators and members of Congress, a consultant and contributing writer for the television show *The West Wing*, a governor of the Philadelphia Stock Exchange, and serves on the Advisory Board for Vista Research. As national economic adviser and White House chief economic adviser, Mr. Sperling was responsible for coordinating the economic cabinet members in making policy recommendations to the president. Mr. Sperling coordinated President Clinton’s efforts to institute debt reduction and Save Social Security First, as well as globalization and trade issues. Mr. Sperling was a principal negotiator for the 1997 Balanced Budget Agreement, a principle negotiator with Treasury Secretary Lawrence Summers in finalizing the Financial Modernization Bill, and together with United States Trade Representative Charlene Barshefsky, successfully concluded the historic Kina-WTO agreement in Beijing. Mr. Sperling’s publications have appeared in *Foreign Affairs*, the *Financial Times*, the *New York Times*, the *Washington Post*, *Tax Notes*, *Worth Magazine*, the *Atlantic Monthly*, the *Los Angeles Times*, the *Yale Law Journal*, the *Columbia Law Review*, the *Michigan Law Review*, and the *Pennsylvania Law Review*. He has appeared on such television shows as *Meet the Press*, *Face the Nation*, ABC, NBC, and CBS *Evening News*, *Good Morning America*, *Nightline*, *Moneyline*, *Bloomberg Business News*, *CNBC Busnins Center*, *Fox Morning News*, and *CNN Late Edition*.

Gene peker på at med tilstrekkelig mange og store skatteutt vil det etter hvert bli fart på økonomien. Når det skjer – det er faktisk i ferd med å skje - vil folk si at lavere skatter var lurt, uten tanke på uheldige konsekvenser på lang sikt. Og sjansen øker for at George W. Bush kan beholde adressen 1600 Pennsylvania Avenue i fire nye år.

Som økonom er det litt trist om Mr. Sperlings resonnement er riktig. Hvorfor? Fordi en viktig antakelse i økonomifaget er at folk er rasjonelle og ser fremover. Om et kortsiktig blaff i økonomien, riktig ”timet”, er alt som skal til for å bli gjenvalgt som president, er ikke denne antakelsen veldig realistisk.

Bruce Reed, sistemann ut av demokratene, minner om at mange ”hater Bush” – er opprørt over den politikken han bedriver, både ute og hjemme. Det er 3,3 millioner *færre* arbeidsplasser i privat sektor nå enn da Bush kom til makten - den verste utviklingen i arbeidsmarkedet siden president Herbert Hoovers dager. Som av den grunn ikke hadde noen sjanser da han stilte til gjenvalg i 1932. Franklin Delano Roosevelt flyttet inn i Det hvite hus og fikk dermed anledning til å sette sin “New Deal” politikk ut i livet.

II

Eric Engen, tidligere i Fed (Federal Reserve Board, den amerikanske sentralbanken), nå i AEI, forsvarer Bushs økonomiske politikk: ”The economy *is* recovering, stupid!”⁴ Lavere skattesatser for de rike har gode incentiv-virkninger; de foretaksomme velger å sette i gang ny virksomhet når de selv sitter igjen med mer av overskuddet.

De økonomiske utsiktene er lyse:

- Arbeidsløsheten er på vei ned
- Dollaren er på vei ned
- Skattene er på vei ned
- Renten er lav
- Aksjemarkedet er på vei opp
- Produksjonen er klart økende

På toppen kommer en uforklarlig sterk vekst i produktiviteten – for tiden over 4 prosent. Gjelder bare å passe på at man ikke går i samme fella som Japan gjorde på 1990-tallet; skattene ble hevet i en gryende oppgangsperiode – som dermed stoppet brått.

Mr. Engen minner også om at underskuddet på statsbudsjettet, som nå tilsvarer om lag 4% av verdiskapningen i USA, ikke er noe særlig høyere enn det var i 1993/94. Det underliggende problemet er eldrebølgen. ”Entitlement spending”, dvs. hva folk har rett på

---

⁴ Dette er en liten vri på Clinton’s slagord under valgkampen mot Bush i 1992; ”It’s the economy, stupid!”

av offentlige ytelser, vil stige fra 8% av BNP til det dobbelt i løpet av tyve år. Det er temmelig likt den forventede utviklingen for det offentliges trygdeytelser i Norge.

Kan demokratene overhodet vinne valget om ett år om det da er en underliggende vekst i realøkonomien på over 4 %, og det kommer 100.000 flere i jobb hver måned? Blir vanskelig. Men Krig og Fred er også viktig. Hva står Bush for her? Eric Engen oppsummerer presidentens budskap slik: "The world is a dangerous place. Trust me".

Men kjøper mange nok velgere dette budskapet? Eller synes folk at presidentens stil dekker over en form for umodenhet? Har Bush tid nok til å lytte og mot nok til å tvile? Og vil han bli mer forutsigbar? Eller vil han fortsette å overraske med de sakene han setter på agendaen, og de beslutningene han fatter?

Felles for alle deltakerne i denne debatten er at de *kan* sakene sine skikkelig – uten at det er til hinder for en god fremføring. Det hele er velsignet fritt for PowerPoint. Bare ord. De kjenner hverandre godt – eliten i Washington DC. Tidvis en slentrende og litt fleipete i stil – men dødsens alvorlige i sak.

III

Mr. Spencer Abraham er innleder på dagens fredagslunsj. Han er Secretary of Energy. Statsråden imponerer med sine gode kunnskaper og reflekterte vurderinger. Mr. Abraham har et meget stort ansvarsområde. En av hans utfordringer er å få rede på hva som eksakt hendte da store deler av USAs østkyst ble mørklagt den 14. august i år. En annen, å holde kontroll på hvor og hvordan atomvåpen lagres. En tredje, se til at USA har en så sikker som mulig energiforsyning.

USA importerer daglig 12 millioner tønner olje, eller 54% av sitt forbruk. Fint at Russland har fått mer fart på sin produksjon. Mr. Abraham har hatt lovende samtaler med Putin om å utvide samarbeidet her. Men fikk ikke inntrykk av at amerikanske selskaper ligger an til å kunne komme inn på eiersiden i russisk olje.

En femtepart av USAs elektrisitet er basert på atomkraft. Veldig mye mer på kull. Og her har Amerika store forekomster, nok for flere hundre års forbruk, spredt utover det ganske land. Naturgass har USA også mye av. Men snart må innenlandsk produksjon suppleres med import.

USAs avhengighet av importert energi vil øke. Politikken går ut på å diversifisere – både *hva slags energi man bruker, og hvor fra energien kommer.*

Mr. Abraham går så nærmere inn på oljemarkedet. Han konstaterer at i Europa er bensinprisen fort vekk dobbelt eller tre ganger så høy som i Amerika. Men å heve prisen på bensin i USA er ingen aktuell politikk. Hver gang prisen går betydelig over 1,50 dollar per gallon, kommer energiministeren i avisen – og det på en for ham lite gunstig måte.

Med kurs 7,14 kroner mot dollar, og med kunnskap om at en gallon er 3,785 liter, betyr dette en pris på bensin i underkant av 3 kroner literen.

På spørsmål om det er aktuell politikk å vurdere å heve bensinavgiften, svarer energiministeren benektende. I den etterfølgende diskusjonen fremholder han at hvilken virkning høyere avgift på bensin vil ha for budsjettbalansen, ikke er hans bord, men finansministerens. Men er ikke regjeringen et team – en for alle og alle for en?

Ikke småpenger vi snakker om; for hver cent i økt bensinavgift vil det trille en milliard dollar inn i statskassen. Men om man smeller til med en hel dollar i økt avgift, blir det ikke 100 milliarder flere dollar til staten – kanskje bare 90 – fordi bensinforbruket går ned når prisen går opp. Og det var jo en del av vitsen.

I Washington Post 27. mars 1992 sier den franske utenriksministeren:

”It’s hard to take seriously that a nation has deep problems if they can be fixed with a 50-cent-a-gallon gasoline tax.”

Et utsagn som fortsatt synes å ha sin gyldighet.

Så er denne lunsjen over. Energiministeren finner veien ut til vestibylen – med sine to livvakter. Inn i den ene av to store, sorte Chevrolet Suburban som venter utenfor, med sotet glass – sikkert skuddsikkert også.

IV

Energiforbruket per innbygger er om lag det dobbelte i USA sammenlignet med Frankrike, Tyskland og England. Og prisen – om lag den halve.

Billig energi fører til dårlig isolasjon. Du skulle bare sett de store husene som nå settes opp her i utkanten av DC - ser ut som om de er laget av kryssfiner og huntonittplater. Energi til oppvarming må til for å motstå kulda om vinteren. Og energi for aircondition må til for å komme unna varmen om sommeren.

Hva gjelder det store bensinforbruket er det ikke så mye de lange strekningene mellom byene i USA som er forklaringen; det er snarere biltrafikken i og rundt byene. Uten gode tilbud på trikk og buss, blir det bilen man faller tilbake på. I San Diego brukte hver innbygger i løpet av året 1992 offentlig transportmiddel i gjennomsnitt 17 ganger og i Philadelphia 78 ganger. Tilsvarende tall for London var 290 og for Paris, med sin glimrende Metro, 330 ganger.

Å skulle innføre høyere avgift på bensin, er en sikker taper i budsjettprosessen. Republikanerne er prinsipielt imot økte skatter. Liberale demokrater er imot høyere bensinavgift, fordi de vil ramme de fattige relativt hardere enn de rike – i og med at alle kjører mye bil.

De pengene myndighetene tar inn på bensinavgift settes inn på Highway Trust Fund. Pengene skal gå til vedlikehold og bygging av veier, bortsett fra en liten prosent som kan brukes på offentlig transport. Hva betyr det? Jo, at om du øker avgiften, blir det mer penger å bygge veier for. Bedre veier virker som en magnet på biltrafikken.

En måte å få bilbruken ned på er å bygge ut offentlig transport rundt og i byene. Se til at det blir billig og raskt å bruke kollektive transportmidler, samtidig som biltrafikken korker seg enda mer. Da vil folk tvinges ut av bilen og inn på T-banen. Ikke akkurat noen vinner i den politiske debatten.

V

Tidlig på 1960-tallet ble Lincoln Gordon som nå er 90 år, utnevnt til Amerikas ambassadør i Brasil, av president John F. Kennedy. Deretter var han statssekretær i utenriksdepartementet med Lyndon B. Johnson som president. Og så rektor ved Johns Hopkins universitetet. For tiden arbeider Mr. Gordon, som sitter et par kontorer bortenfor meg, med en bok om Brasil.

Gordon forteller om et besøk i Tyskland for nesten 70 år siden. Den gang studerte han ved London School of Economics, hvor han fikk sin doktorgrad i 1936. Sommeren 1934 takket han ja til en reise til Magdeburg, med en engelsk medstudent. Han minnes en middag hjemme hos en tysk professor som var ekspert på Shakespeare. Etter middagen med frue og datter til stede, trakk de ut på verandaen, den tyske professoren og hans to unge, anglosaksiske gjester. Etter at kaffen var servert og professoren hadde påsett at døren var forsvarlig lukket, gikk han en liten runde rundt på verandaen og kikket ned i buskene. Ingen der. ”Greit at vi snakker sammen på engelsk?” Ja – klart det. Og så delte han sine bekymringer med dem, om hvordan det stod til i Tyskland etter ett år med Hitler ved makten. Det ble knappet inn på friheten på alle kanter. Han så fremtiden mørkt i møte.

En kveld senere, forteller Gordon, var han på et studentmøte. Lederen av studentforeningen var ikke mye redd av seg. Han gikk klart og kraftfullt ut mot Hitler og alt han stod for. ”Vær rolig, han blir vi nok svart kvitt”, sa han til sine gjester fra over Kanalen. Mon tro hvordan det gikk med ham, undrer Gordon.

Synes det er litt sus over dette. Å snakke med en mann som har levd så lenge og som på nært hold har opplevd historie jeg bare har lest om.

VI

Tilbake fra rolig helg i Annapolis søndag morgen. Kjører på koselige småveier. Hører på CSPAN Radio (Cable Satellite Public Affairs Network) en reklamefri radiostasjon som man kan få inn over hele USA. Sender topp kvalitet program om de til en hver tid

aktuelle politiske temaene. Folk kan ringe inn. Får snakke i fred og snakke ut. Ingen eplekjevkk reporterer som skal vise seg frem.

En lærer fra California på 45 år har ikke mye til overs for et system der staten nærmest overtar eiendomsretten til produksjonsmidlene. For ham – som åpenbart er en staut republikaner – er amerikanske demokrater og europeiske sosialister ett fett, med holdninger som er dypt umoralske og helt forkastlige. Litt etter en kvinne på tråden. Problemet med dette landet, sier hun er ”stupidity and ignorance”. Læreren får på pelsen. Han har ikke skjønt forskjellen på sosialisme og kommunisme. ”Buy yourself a dictionary”, er hennes råd.

Jeg stanser helt nede ved strandkanten i en liten landsby. Skal bli herlig å gå barbeint på gressbakken ut mot havet, for så å sette seg på benken der borte og slikke sol en halvtimes tid. Men den gang ei. NO TRESPASSING. Dette er en privat strand. Bare for medlemmer av foreningen som eier den. Ikke noe hyggelig for meg. Men kanskje slik en lærer i California synes det skal være?

WASHINGTON DC

Nok en vakker høstdag. Har vandret fra Washington Memorial til Lincoln Memorial i lett vind. Via muren med 58.062 navn på – alle de falne amerikanerne fra Vietnam-krigen. Betagende stemning langs denne muren. Folk er stille, er berørte. Noen steder er det lagt ned blomster – tidvis med det amerikanske flagget ved siden av.

I juli 1980 bestemte Kongressen at en minnelund fra denne forferdelige krigen – alle kriger er vel det –, skulle lages. Det ble utlyst en konkurranse der 1.421 bidrag eller forslag kom inn. Et år senere utpekte en jury på åtte internasjonalt anerkjente kunstnere og designere vinneren; 21-årige Maya Ying Lin fra Ohio.

Ved Lincoln Memorial selges det souvenirer av mange slag, bl.a. en kortstokk med de 52 "most wanted" folk fra Irak. Bilder av dem henger på utsiden av kiosken, med anmerkning KILLED på noen og med CAPTURED på mange flere. Med på spareset står det intet.

I

Går fra Lincoln Memorial til Kennedy Center. Ankommer ved tre-tiden – i god tid for matinee klokken halv fem. Noen billetter igjen. Sjekket det med slips. Neida, ingen slipstvang ved konsert i Kennedy Center. Gikk ikke inn på det med korte bukser og joggesko. Men vel inne i konsertsalen føler jeg meg litt alene - ja faktisk helt alene - i khaki-shorts og med fottøy fra Løpelabben i Pilestredet.

Berlioz, Sibelius og Brahms står på programmet til Philharmonia Orchestra, under ledelse av Christoph von Dohnanyi. Nesten fullsatt sal.

Lisa Batiashvili er solist på fiolin. Hun er fremdeles i tidlig 20-årene, utrolig vakker, i nydelig rød kjole med bare armer, morsom sveis, slank og fører seg som en prinsess. Har allerede en imponerende lang merittliste og vise til, og skal i løpet av inneværende år opptre to ganger i Carnegie Hall. Står i programmet at hun er fra den tidligere sovjetrepublikken Georgia. Hennes vei til stjernene startet da hun, som yngste deltaker, ble nummer to i en Sibelius-konkurranse i Finland i 1995. Godt for Lisa – og godt for oss – at hun vokser opp i en tid der hennes talent kan komme hele verden til gode. Globaliseringen bringer vel med seg noen ting som de aller fleste må si er av det gode. Eller?

Her har vi Lisa. Hun er den yngste av dem alle, den vakreste, den flinkeste og snart også den rikeste. På toppen av det hele; Lisas fremtidsutsikter er mer spennende enn for noen av de andre. Er det noe moro å være skallet annenfiolist på femti? Hvor er rettferdigheten i denne verden?

Et stykke ute i Sibelius-tolkningen skjer det utenkelige; strengen på 1709 Engleman Stradivariusen – som er på utlå fra Nippon Music Foundation – ryker. Hva gjør Lisa? Tar det med stoisk ro. Smiler litt overgivent, går rolig ut, kommer inn etter to-tre minutter, konferer med dirigenten – hvor var vi? – og fortsetter der hun slapp.

Det amerikanske ekteparet ved siden av – han med slips – har heller aldri vært med på maken; at strengen ryker på solistens fiolin. Øredøvende applaus etter de 36 minuttene som Sibelius' musikk tok – fem minutter lenger enn vanlig. Den enorme veksten vi nå ser i amerikanske produktivitet kommer nok andre steder fra enn fra konsertsaler.

II

America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy er tittelen på en bok som nettopp er kommet ut, skrevet av Ivo H. Daalder ved Brookings Institution og James M. Lindsay ved Council on Foreign Relations. Fritt oversatt: *Amerika står fritt. Bushs utenrikspolitiske revolusjon*.

Ifølge analysen til Daalder og Lindsay baserer president Bush sin utenrikspolitikk på to oppfatninger (eller "beliefs"). For det første at Amerika, i den farlige verden vi nå har fått, må ha full frihet til å handle. Som verdens eneste gjenværende supermakt kan ikke USA regne med hjelp fra andre. I kampen mot terrorisme kan derfor Amerika ikke la seg begrense av internasjonale avtaler.

Den andre oppfatningen er at et *America Unbounded*, bør bruke sin makt til å endre verden. Bushs politikk går *ikke* ut på å holde kruttet tørt i påvente av at andre skal handle, og så reagere. Snarere går politikken ut på å lete frem monstre man kan ødelegge. Det er logikken bak krigen mot Irak.

I henhold til Daalder og Lindsay har disse to oppfatningene følgende tre konsekvenser:

- Unilaterale, eller ensidige, tiltak skal man ikke gå av veien for. Det er ofte enklere og mer effektivt å gjøre tingene alene. Krigen mot Afghanistan kunne folkene i Pentagon planlegge med begrenset samråd over Atlanter. Hvor mye enklere, etter Bushs mening, var ikke det enn de koordinerte NATO-tiltakene som ble satt i verk i Kosovo.
- "Vi kan ikke la våre fiender slå til først", sier Bush, og mener at han har rett til å handle i forkant når trusselen for Amerika er stor. Men går ytterligere et skritt lenger; amerikanerne har rett til å handle i forkant, ikke bare ved konkrete eller påviselige trusler, men også ved *potensielle* trusler.
- USA bør bruke sin overlegne makt til å endre regimer i kjeltring-stater ("rogue states"). Med en makt ingen andre land kan matche, er det frykten for gjengjeldelse liten.

Det er George W. Bush som bestemmer den amerikanske utenrikspolitikken, hevder Daalder og Lindsay. Mange undervurderer den sittende presidenten. Bush setter pris på

ulike oppfatninger og ulike anbefalinger fra sine rådgivere. Det gir et godt grunnlag for den som må fatte de endelige beslutningene – nemlig president Bush selv.

Bushs utenrikspolitiske revolusjon startet ikke den 11. september 2001. Så snart han hadde tatt bolig i Det hvite hus i januar 2001 begynte Bush en politikk basert på at Amerika ikke var bundet av tidligere avtaler eller gamle forpliktelser. Daadler og Lindsay trekker frem noen av presidentens beslutninger de første åtte månedene, som peker klart i denne retningen;

- Bush godtok ikke Kyoto-avtalen om reduksjon i utslipp av klimagasser; ”the idea of placing caps on CO_2 did not make economic sense for America”, som han sa
- Han tilkjennegav Amerikas intensjon om å si opp ABM-avtalen
- Han lot seg ikke – som Clinton – engasjere i konflikten i Nord-Irland
- Bush fulgte ikke opp Clintons aktivitet for å få til en ordning med Nord-Korean om stans i landets utvikling av atomvåpen

Bush og hans administrasjon er ikke engstelige for å trække på diplomatiske tær, minner Daadler og Lindsay oss om. Hva andre folk i andre land mener, blir ikke tillagt overdreven stor betydning. Som Bush sa i sin State of the Union Address i 2002: “The course of this nation does not depend upon the decision by others.”

Eller som en tidligere taleskriver for Bush, David Frum, noe sarkastisk senere skrev: ”Bush var meget sensitive overfor internasjonal kritikk; hans reaksjon var å lukke igjen ørene og å gjenta sine fornærmelser”.

I mai 2001, etter bare noen måneder i Det hvite hus, skulle Bush ta i mot Gerhard Schröder. Rett før møtet gikk Bush på TV og annonserte at Kyoto-avtalen er død hva USA angår. En kraftig fornærmelse mot den tyske statsjefen. Slikt kunne det bli krig av tidligere, som en kommentator sa.

Fredag 14. oktober 2003 er det seminar på Brookings Institution med utgangspunkt i denne nylig utkomne boken. ”President Bush tror at Amerika utøver makt på en rettferdig måte, og sier stadig at amerikanere er et flott folk”, sier Ivo Daadler. ”Det er vel og bra for den innenlandske opinionen”, fortsetter Daadler, ”men når Bush tror at også resten av verden er av samme oppfatning, tar han fundamentalt feil”. Kombinasjonen av USAs militære overlegenhet og den sittende administrasjonens tro på at den er satt der for å gjøre verden til et bedre sted å være, er skummel.

III

Apropos overbevisning eller tro. Generalløytnant William G. Boykin har nylig lagt et skikkelig egg. I full uniform har han holdt djerpe innlegg fra diverse prekestoler. Til en menighet i Oregon uttalte han at han leder en åndelig kamp mot Satan, og at den eneste måten USA som et kristent land kan overvinne terroristene på, er å komme mot dem i

Jesu navn. Ved en annen anledning har han sagt at president Bush er i Det hvite hus fordi Gud har plassert ham der.

Mens president Bush offentlig gav en reprimande til statsminister Mahathir fra Malaysia for anti-semittiske uttalelser, har presidenten ikke latt et ord falle om sin egen generals anti-muslimske ytringer. På en pressekonferanse (tirsdag 21. oktober) ville heller ikke forsvarsminister Rumsfeld si noe om saken; han hadde ikke selv sett generalens uttalelser. General Richard B. Myers, sjefen til Mr. Boykin, har ikke funnet at han har brutt noe militært reglement.

Avisene over hele USA raser. De forlanger general Boykins hode på et fat. Argumentet til Rumsfeld at han ikke selv har sett hva Boykin har sagt, og derfor ikke kan uttale seg om saken, avviser International Herald Tribune på lederplass den 23. oktober slik:

”But Rumsfeld did not need a personal hearing earlier this year to chastise the army chief of staff for differing with him on the war in Iraq, and to question the patriotism of retired generals who critiqued his war strategy on television. Unlike Boykin, they did not have the backing of conservative Christians, a key constituency for Bush’s re-election.”

Den fjerde statsmakt har viktige oppgaver å ivareta.

IV

I 1984 laget jeg et 35 siders langt sammendrag av boken *The International Monetary System 1945-1971* skrevet av Robert Solomon. I 1976 gikk Robert Solomon fra stillingen som direktør for International Finance Division i Fed til Senior Fellow ved Brookings Institution, hvor han fortsatt er.

Bob er 82 år og tennispartner til 90-årige Lincoln Gordon (se Annapolis). Bob er en usedvanlig likandes fyr. Jobber med en bok om utviklingen i europeisk økonomi og skal av den grunn på seminar i Paris i slutten av oktober. Snakker for øvrig flytende fransk – hvilket er sjelden vare blant amerikanere. Den boken jeg anmeldte for snart tyve år siden, har han skrevet en oppfølger til; *Money on the Move. The Revolution in International Finance Since 1980*, utgitt i 1999. I tillegg skriver Bob et månedsbrev på 6-8 sider om aktuelle temaer i internasjonal finans, som sendes til sentralbanker og andre faste abonnenter verden rundt.

Bob hører med til den type amerikanere som europeere lett kan forholde seg til. Han forstår ikke hvorfor mange er så dømmende overfor Clinton. Det hele er ”out of proportions” – folk klarer ikke å holde fast på at Clinton gjorde en glitrende jobb som president. Apropos Clinton – på reise tilbake til Washington DC for en tid tilbake kom Clinton, med livvakter, inn på flyet som Bob allerede var ombord i. Etter landing i DC og på vei ut av flyplassen har de begge behov for å slå lens. Så står de der da, Bob og Bill. Bob synes han vil si noen gode ord til Bill – at han gjorde en flott jobb som president. Ex-

presidenten lyser opp. "What is your name?" Og Bob forteller hva han heter – og legger til hvor han jobber. "Ah" – lyser Clinton opp; "at Talbot's place! Give him my best regards!". Går det an å ikke like denne fyren?

Strobe Talbot, som nå er president ved Brookings, var statssekretær for Clintons utenriksminister Madleine Albright.

Apropos utenriksministre – Colin Powell er dyktig. Det mener jeg – selv om jeg i forordet lovet å legge vekt på å forstå snarere enn å skulle mene. Han er elegant, intelligent, lojal og har respekt for andre. På CSPAN Radio avspilles en uttalelse av Madleine Albright. Hun er på reise i Tyskland, bl.a. for å fremme salget av sin egen bok; *Madame Secretary. A Memoir*. Madleine går ut med kvass kritikk av den amerikanske regjeringens politikk i Irak. Intervjueren spør den sittende utenriksministeren om slike uttalelser fra den foregående kan skade Amerikas sak. Powell svarer strukturert:

- Han er klart uenig i den analysen og de vurderinger hans forgjenger gir til beste
- Han konstaterer at Amerika er et fritt land, og at folk kan si og mene hva de vil. Det er en del av systemet vårt. Ingen sure miner eller beklagelser over Ms. Albrights utsagn, som f. eks. at de skulle gjøre jobben hans vanskeligere
- Helt diskret til slutt, et elegant lite spark; "Jeg forstår det slik at hun er på salgsturne med sin nye bok i Tyskland".

VI

Så er det min siste fredags-lunsj her på Brookings. Dagens innleder er Mr. John W. Snow, De forente staters finansminister.

Mr. Snow som er 64 år, har en Ph.D. i Economics. Senere studerte han jus. Også denne dagen er innledningen meget kort – knappe ti minutter. "The economy is in a nice take-off", innleder Mr. Snow. Veksttakten er oppe i hele 6% , ingen inflasjon, høy produktivitetsvekst og etter hvert en viss økning i sysselsettingen. Etter snaue ti minutter runder han av. Åpner for kommentarer og spørsmål.

"Hvordan kan regjeringen forsvare den tredje skattesenkningen på like mange år, når landet er i krig og underskuddet på statsbudsjettet er sterkt økende?"

Mr. Snow hevder at lavere skatt på egenkapital vil oppmuntre til økte realinvesteringer. Det gir økonomisk vekst som i sin tur kommer alle til gode. Finansministeren trekke frem ferske beregninger viser at om fem år vil underskuddet på statsbudsjettet stabilisere seg på 2% av BNP. Det er håndterbart, gitt at rentenivået holdes lavt.

Dette er ingen overbevisende argumentasjon. Mr. Snow unngår behendig å diskutere konsekvenser for inntektsfordelingen av regjeringens politikk. Videre tar han ikke høyde for at en så ekspansive finanspolitikk vil måtte føre til en strammere pengepolitikk, dvs. høyere rente.

Financial Times treffer godt når avisen den 23. oktober 2003 skriver: "Since it took office, the Bush administration's economic policy pronouncements, from taxes to currencies and interest rates, have been opportunistic, ill-thought-out and incoherent".

Finansministeren klarer seg bedre når temaet er utviklingen i internasjonal økonomi. Peker her på en del forhold:

- Behov for en revurdering av Stabilitets- og Vekstpakten i ØMU, slik at finanspolitikken i større grad kan bidra til å få fart på økonomien i Tyskland og Frankrike. (En måneds tid senere ble disse to landene fritatt for å måtte begrense underskuddet i statsfinansene til 3% av BNP for 2004)
- Med ny sentralbanksjef i Den europeiske sentralbanken – franskmannen Jean-Claude Trichet – er det håp om at også pengepolitikken kan bidra til ytterligere stimulans
- Økt vekst i resten av verden vil dempe underskuddene i amerikansk utenriksøkonomi
- Jordbrukspolitikken er det sentrale i forhandlingene om liberalisering av verdenshandelen. USA "can put more on the table" her dersom EU gjør det.

I spørsmålet om Kina bør gå over til flytende valutakurs, er Mr. Snow forsiktig. Yuan som den kinesiske valutaen heter, er bundet til dollar til kursen 8,28:1. Den gjengse oppfatningen er at frie kapitalbevegelser og en flytende yuan vil føre til en sterkere yuan; prisen på dollar vil synke med kanskje 15-20%, eller til under 7 yuan per dollar. Det vil styrke konkurransevne for amerikanske bedrifter.

Finansministeren forteller at han har en god dialog med kinesiske myndigheter på dette punktet. Snakket med sentralbanksjefen i Kina i går. USA vil ikke diktere noen endring. Kineserne må først få orden på sitt eget banksystem før de går over til flytende valutakurs. Ellers kan vi risikere å få en gjentakelse av den finanskrisen mange land i Asia måtte gjennom på slutten av 1990-tallet.

På sikt vil imidlertid Snow se det som riktig at Kina går over til flytende kurs. Da kan rentepolitikken brukes for intern stabilisering av økonomien. Med fri flytting av penger ut og inn av Kina kan det imidlertid godt tenkes at mange kinesere vil opprette conti i Sveits og på Camayen Island. Det gir økt etterspørsel etter dollar og euro. I så fall kan yuan komme til å synke i verdi snarere enn stige, og overskuddet som Kina har handelen med USA vil øke ytterligere. Ingen heldig utvikling, verken økonomisk eller politisk.

Mot slutten av debatten er temaet igjen amerikansk finanspolitikk. Politikerne Snow glimter til; man kan ikke være spesifikk i finanspolitikken om man vil bli gjenvalgt. Upopulære endringer, som utsettelse av skattelettelse, må diskuteres "in a bipartisan way", dvs. mellom demokrater og republikanere i Kongressen. Minner om sin kollega, energiministeren, som kontant aviste tanken om høyere avgift på bensin. Det ble for konkret.

”Are no hard choices necessary? Where are the sacrifices?” Mr. Snow rekker ikke å svare på dette. Den tilmålte tid ved Brookings er over. Han haster av sted til neste møte.

Hvorfor bruker finansminister Snow halvannen time på Brookings? Feed-back på egne ideer? Tviler på om det er så viktig. Gevinsten tror jeg snarere ligger i den legitimitet og ”credit” han får ved ikke å være redd for å stille til debatt med skarpskodde motstandere av den politikk den sittende regjeringen fører.

VI

Senere på dagen fortsetter jeg samtalen om utviklingen i amerikansk økonomi med Ms. Karen Lewis i Den amerikanske sentralbanken (Fed). Hun leder internasjonal avdeling, slik Bob Solomon gjorde for snart tredivye år siden.

USA er nå er inne en oppgangsfase. Lavere skatter og lav rente gir fart på økonomien. Et par faresignaler må likevel trekkes frem. En gunstig skatteordning ved investeringer (”investment tax credit”) går ut på dato i 2004. Vil det virke dempende på bedriftenes kjøp av ny realkapital? Vil ordningen eventuelt forlenges? Et annet spørsmål er om konsumentene, dersom arbeidsløsheten skulle ta til å stige igjen, blir engstelige og derfor kjøper mindre enn de ellers ville. I så fall vil samlet etterspørsel falle og arbeidsløsheten vil kunne stige ytterligere.

Det er et aldri så lite paradoks her: Fordi produktivitetsveksten er så sterk – over 4% som årlige rate basert på de siste tallene – trengs det ikke så mange arbeidstakere for et gitt produksjonsvolum. Om høy produktivitetsvekst skal være et ubetinget gode, må den gå sammen med enda raskere vekst i samlet etterspørsel. Da vil sysselsettingen øke, og arbeidsløsheten som nå er på litt over 6%, kan gå ned.

I Fed er man noe usikker på om markedet er klar over at økonomien tåler solid vekst i mange kvartaler fremover. Med ledige ressurser og med stor produktivitetsvekst kan man i mange kvartaler vokse med en rate over 4% før de pengepolitiske myndighetene finner det nødvendig å sette på bremsene, dvs. heve renten.

Siden 1987 har den amerikanske sentralbanken blitt ledet av den nå 77-årige Alan Greenspan. Hans periode går ut 31. januar 2006. Vil markedet bli engstelig når Alans faste hånd – og gode dømmekraft – ikke lenger er der? Vil lovgiverne vurdere å innføre et rent inflasjonsmål for Fed, på linje med hva Bank of England, Den europeiske sentralbanken og Norges Bank har? Og hvem blir ny sjef?

Martin Feldstein – tidlig leder av Council of Economic Advisers i årene 1982-84 under president Reagan - er nevnt som en mulig kandidat om Bush junior blir gjenvalgt. Om derimot en demokrat flytter inn i Det hvite hus i januar 2005 – kan Robert Rubin eller Larry Summers, finansministre hver sin tur for Clinton, være aktuelle.

VII

Jeg husker jeg spurte en nordmann som hadde bodd i Amerika noen år hva han syntes om landet. ”It is good for the good ones”, lød svaret. Mye i det. Eliten har meget gode arbeidsvilkår i USA. Ikke bare fordi de kjempedyktige har glede av meget fete lønninger. Men også fordi de fattige tjener så dårlig at de rike dermed har råd til å benytte seg av deres tjenester i en ganske annen grad enn i Norge.

Hver morgen parkerer jeg bilen i en garasje rett over gaten. Det vil si jeg går ut av bilen og lar nøkkelen stå i. Når skal den hentes? Ja, ved seks-tiden, sier jeg. Og så kjører Emanuel eller en av de andre bilen ned på passende plass et sted under jorden. Når jeg kommer ved seks-tiden, henter Emanuel bilen opp, jeg betaler 11 dollar og drar av sted. Praktisk og tidsbesparende for meg. Halv pris av hva parkering i Oslo koster. Muliggjort blant annet ved billig arbeidskraft.

Et annet eksempel. På Brookings var jeg noen ganger så tidlig som klokken syv om morgenen og så sent som klokken 19 om kvelden. Noe rengjøringspersonale så jeg aldri. Men hver morgen var kontoret ryddet og rent, og søpekassen tømt. Om jeg hadde låst kontoret da jeg gikk, var det låst da jeg kom tilbake neste dag. Og om jeg gikk fra det ulåst, stod det ulåst og ventet på meg neste dag. Sånt er praktisk.

Det er også praktisk med døgnkontinuerlig vakt. Uansett når jeg kom – og i helgene jobbet jeg en god del – satt det en hyggelig fyr i resepsjonen i Brookings . Om jeg hadde glemte mitt adgangskort, ble jeg like fullt sluppet inn. Han kjente meg igjen.

Brookings hadde også en annen service. Ved bestilling av flybilletter og lignende stod Lauren og Karin klar til å hjelpe. De hadde halvdagsjobb som ”interns” ved presidentens kontor ved Brookings, og studerte halv dag på George Washington University. Om jeg bad om en tjeneste over e-post, fikk jeg raskt svar, med aktuelle flytider og priser eller hva det skulle være. I stedet for å skrive vennlig hilsen skrev de ”thanks”. Jeg ble litt forvirret over dette – det var jo jeg som skulle takke. Men når jeg prøvde den litt joviale, hyggelige og inkluderende norske stilen var det de som ble forvirret. ”When in America do as the Americans” ble løsningen. Selv om tonen ble litt mer avslappet etter hvert.

Det er lov å være god i Amerika. Janteloven har ikke fått fotfeste der. På radioen hørte jeg en kar som kommenterte en tale av Howard Dean, en av kandidatene som kjemper for å bli nominert som demokratenes presidentkandidat. Mannen i radioen syntes ikke noe om talen: ”It did not appeal to smart people like me”. Går ikke an å si noe slikt i Norge. Går an i Amerika. Noe tilsvarende ved Brookings. Her jobber smarte folk. De vet at de er smarte. Og folk ellers vet det også. Nesten skummelt å skrive dette – blir jeg tatt etter Janteloven nå, når jeg kommer hjem? Var jo bare på gjesteopphold i fem uker – det får være min unnskyldning – om jeg trenger noen.

Også i skolevesenet – allerede fra grunnskolen av – legges forholdene til rette for de flinke. Konkurransen elevene imellom er sterk. Det gjelder å være best. De pengesterke kan sende sine barn på privatskoler der de med særlig gode evner får egnet oppfølging.

Men hva er prisen de smarte betaler for dette? Hva mister de ved for sterk og for ensidig dyrking av egen evner? Hele livet er en skole. Noen år uten ”trøkk” på intellektuell utvikling kan betale seg godt i form av annen utvikling. Jeg har en teori her: Alle har vi behov for å være en drittsekk av og til – og å kjenne oss elsket likevel. Det gir en grunnleggende trygghet som ingen karakter på noe vitnemål verken kan fange opp eller erstatte. Om ikke dette behovet blir dekket i barndom og ungdom, kommer det tilbake i som en boomerang senere, til liten fryd og glede for den det gjelder og hans eller hennes nærmeste.

VIII

Mot slutten av mitt opphold i Washington DC er jeg så heldig å få en samtale med vår ambassadør og tidligere utenriksminister Knut Vollebæk. Når sant skal sies er han ikke uten ansvar for at jeg *er* i DC – en diskret e-post til Strobe Talbot ved Brookings om at en viss Herr Isachsen gjerne ville gjeste hans institusjon i fem-seks uker, gjorde susen.

Min tilmålte tid i ambassadørens residens velger jeg å fokusere på tre temaer:

- Hva er det spesielle med Amerika og amerikanere?
- Amerika og kampen mot terrorisme
- Amerikas forhold til Europa

Historien betyr mye for amerikanere. De er seg sin egen fortid mer bevisst enn det vi er – og på en annen måte. For mange – særlig republikanere – er Amerika fremdeles ”God’s own country”. Det betyr at USA har et særlig ansvar her i verden. Eller som det står på hjemmesiden til U.S. Department of State; amerikansk diplomati skal bidra til å fremme ”U.S. interests and security and to *provide the moral basis for U.S. leadership in the world*” (min understrekning).

Frihet betyr også mye. I minst en delstat er det lovfestet at man *ikke* kan gi påbud om bruk av bilbelte. Fordi det innebærer en innskrenkning av individets frihet.

Ansvar er en tredje ting å trekke frem. Det er mye syting og klaging i USA. Da tobakksselskaper ble pålagt store erstatningsansvar for at folk hadde fått lungekreft, fleipet Karen Johnsen, hun i Fed, med at hun ville gå til rettssak mot dem som lager god iskrem. Karen, stakkar, kunne jo ikke vite at mye iskrem gir ekstra kilo. ”Og”, sa Karen, ”nå er vi der, McDonald trekkes for retten av eksakt denne grunnen”.

Med et så ”advokat-tungt” samfunn som det amerikanske blir det fristende for den enkelte å rope: ”Ikke min skyld! Ikke min skyld!” I den grad man når frem med helt utrolig tåpelige krav, vil den enkelte samfunnsborgers ansvar for egne beslutninger svekkes. Det er ikke bra. ”Hadde dagens amerikanere skulle erobre Amerika, ville de neppe orket eller tatt sjansen på å krysse Mississippi”, avslutter Karen.

På den annen side. Amerikanere tar ansvar på en ganske annen måte enn oss. Kikk litt på kapitlet om Isabel. Stormen ble sett på som en ”opportunity” for den driftige restauranteier. Av folk flest ble uforutsette utgifter møtt – ikke med å klage til myndighetene – men ved å spare inn der det går. Stømkrisen i Norge sist vinter, skapte skikkelig hurlumhei. Tviler på om amerikanere i tilsvarende grad hadde latt seg oppbringe. Trolig hadde de fokusert mer på de 96% av egne utgifter som *ikke* går til strøm, for på den måten å fått endene til å møtes.

Til sist, Den amerikanske drøm – som jeg tidligere har vært inne på – er med på å gi begrepet amerikaner innhold. På Brookings tok jeg for meg Eric, sjefen for biblioteket. ”Hva innebærer Den amerikanske drømmen for deg?” Uten å tenke seg lenge om, ramset han opp:

- Success in life
- Do the things you like to do and have enough money to do it
- Working hard
- If you work hard and do right you will succeed
- If it does not work for you it will work for your kids

Og la han til, til slutt, “Ikke alle vil svare slik. Huske på at jeg er republikaner”.

IX

Krigen mot terrorisme har nå tatt over for Den kalde krigen. Perioden imellom kaller den kjente skribenten George Will ”a holiday from history”. Den 11. september er et symbol man ikke rører ved. Siste gang fremmede makter var på amerikansk jord var i 1812. Den gangen brente engelskmennene Det hvite hus.

I angrepet på Pearl Harbour i desember 1941 (Hawaii ble den 50. delstat i USA først i 1959), som man ofte trekker frem som en parallell til nine-eleven, gikk færre menneskeliv tapt enn da fire fly seksti år senere ble kapret av terrorister og styrtet inn mot utvalgte mål på Østkysten.

Den 11. september 2001 opplever det amerikanske folk som en blodig urettferdighet og en grov ydmykelse. Jeg tenker litt over det. På annet hold har jeg sett argumentert at urettferdighet og følelsen av å bli ydmyket er drivende krefter hos dem som blir terrorister, snarere enn materiell nød og fattigdom. Blir litt skremt når jeg tenker på det. Om begge sider så sterkt opplever å bli ydmyket av sin motpart, hvor skal da det hele ende?

I Amerika er folk langt mer religiøse enn i det sekulariserte Europa. En jødisk-fundamentalistisk holdning preget av øye-for-øye og tann-for-tann er temmelig utbredt – ikke minst hos mange av dem som president Bush låner sitt øre til.

Hør bare hva rådgiver i Pentagon, Richard Perle, har for synspunkter, etter at Israel har bombet en palestinsk flyktningleir i Syria som svar på en selvmordsaksjon som drepte 20 mennesker i Haifa: "I am happy to see the message was delivered to Syria by the Israeli air force, and I hope it is the first of many such messages" (gjengitt fra *Washington Times* 15. oktober 2003). Perle utdyper sitt syn ved å si flyangrepet var basert på president Bushs nye doktrine om at man ikke bare vil angripe terrorister, men også land som huser slike.

Joe Lieberman, visepresidentkandidat for Al Gore i 2000, og nå med håp om å bli kandidat for demokratene ved neste presidentvalg, minner om at kampen mot terrorisme ikke kan vinnes med våpenmakt alene. "It is a war of ideas as much as it is a war of arms. And as such, we cannot rely just on the use of force to protect ourselves" (Fra *The National Interest*, Fall 2003).

X

Så var det forholdet til Europa. I desember 1937 ble Joe Kennedy, faren til JFK, utnevnt til ambassadør i Storbritannia. John Kennedy benyttet anledningen til å besøke både Tyskland og Russland like før den andre verdenskrig. Som student i 1940 skrev han boken *Why England Slept*. Her gikk Kennedy også nøye inn på hvilke utfordringer Amerika stod overfor – før landet ble med i verdenskrigen som allerede var i gang. Boken ble meget godt mottatt og solgte bra både i USA og i England.

Den unge mannen på 43 år som flyttet inn i Det hvite hus i januar 1961, var bereist og moden. John Kennedy kunne med rette si "Ich bin ein Berliner".

Under president Bush er tonen mellom Europa og USA en annen. Den kalde krigen er over. Jernteppet – som Churchill kalte det i sin berømte Fulton-tale i 1946 – er rustet bort. USA og Europa trenger hverandre ikke. Motsetningene mellom det kontinentale Europa og Amerika kom tydelig frem ved Frankrikes steile holdning i Sikkerhetsrådet under oppmarsjen til krigen i Irak. Det gikk så langt at man bestemte at French Toast i restauranten i Kongressen nå skulle benevnes Freedom Toast.

Den kalde krigen markerer nok et høydepunkt i hjertelighet mellom Vest-Europa og USA. Med Sovjetunionen trygt forlagt til historiebøkene; med ny teknologi preget av datamaskiner og satellitter; og med nye trusler og utfordringer andre steder på kloden, hvor interessant blir Vest-Europa, enn si lille Norge, for Amerikas Forente Stater? I utenrikspolitikken har man ingen venner – bare interesser.

"Make no mistake about it: the choice for sure is between two visions of the world". Så sa Dominique de Villepin, den franske utenriksministeren. Hvilke to syn? Den etablerte orden, med USA som hegemon alene. Eller den der EU klarer å samle seg og over tid bygger opp en motvekt til Amerikas dominans – om ikke Kina er kjappere ute.

Forholdet til Frankrike er anstrengt. Ikke bare stikker franskmennene kjepper i hjulet for USA når anledningen byr seg. Selve den etablerte verdensorden, med USA som hegemon alene, ønsker de å gjøre noe med. På den bakgrunn oppnår Frankrike en viss popularitet i andre deler av verden. Er det en idé å la franske foretak stå for en god del av gjenoppbyggingen av Irak, fordi de kanskje vil være mindre utsatt for angrep fra terrorister?

Madeleine Albright – USAs forrige utenriksminister - har ikke mye til overs for argumentet om Europa bør utgjøre en motvekt til Amerika. Hun betegner et slikt resonnement som ”utter nonsense” (*Foreign Affairs*, September/October 2003). Men er det nå så sikkert da? Vil ikke eksistensen av et alternativ kunne virke korrigerende? På det økonomisk området aner vi ikke at en råere form for amerikansk kapitalisme stikker hodet frem når det ikke finnes alternative varianter å vise til? Og hva med det maktpolitiske? Kanskje Madeleine har rett – det er best med bare én politimann. Eller vil den globale stabiliteten og tryggheten stå seg på at det finnes flere?

Markedsøkonomien som vi alle nå bekjenner oss til, er basert nettopp på eksistensen av alternativer. Det at man kan bli valgt bort om man ikke leverer varene, skjerper atferden, og gjør produsentene effektive og kundevennlige. Gjelder noe tilsvarende for politiske systemer?

Videre skriver Ms. Albright, etter ”utter nonsense”:

“American power may harm French pride, but it also helped roll back Hitler, save a blockaded Berlin, defeat communism, and rid the Balkans of a rampaging Slobodan Milosevic”.

Er ikke dette uttrykk for reinspikka arroganse? Ikke vet jeg. Hva jeg vet er at USA har – og i kraft av sin spesiell situasjon i verden må ha - en annen agenda enn oss.

Jeg stanser her – med disse uferdige tankene om forholdet mellom USA og Europa. Og håper at jeg ut på nyåret får anledning til et fem ukers opphold i Brüssel med muligheter for å arbeide mer med slike spørsmål.